

DOWN TO earth

feestvieren | terugkijken | vooruitblikken

50 jaar
milieudefensie
hoe geef jij onze aarde door?

Uitgave vereniging Milieudefensie
Friends of the Earth Nederland
jaargang 13 | april 2022

nr. **70**

50 jaar
Speciale uitgave
voor alle leden

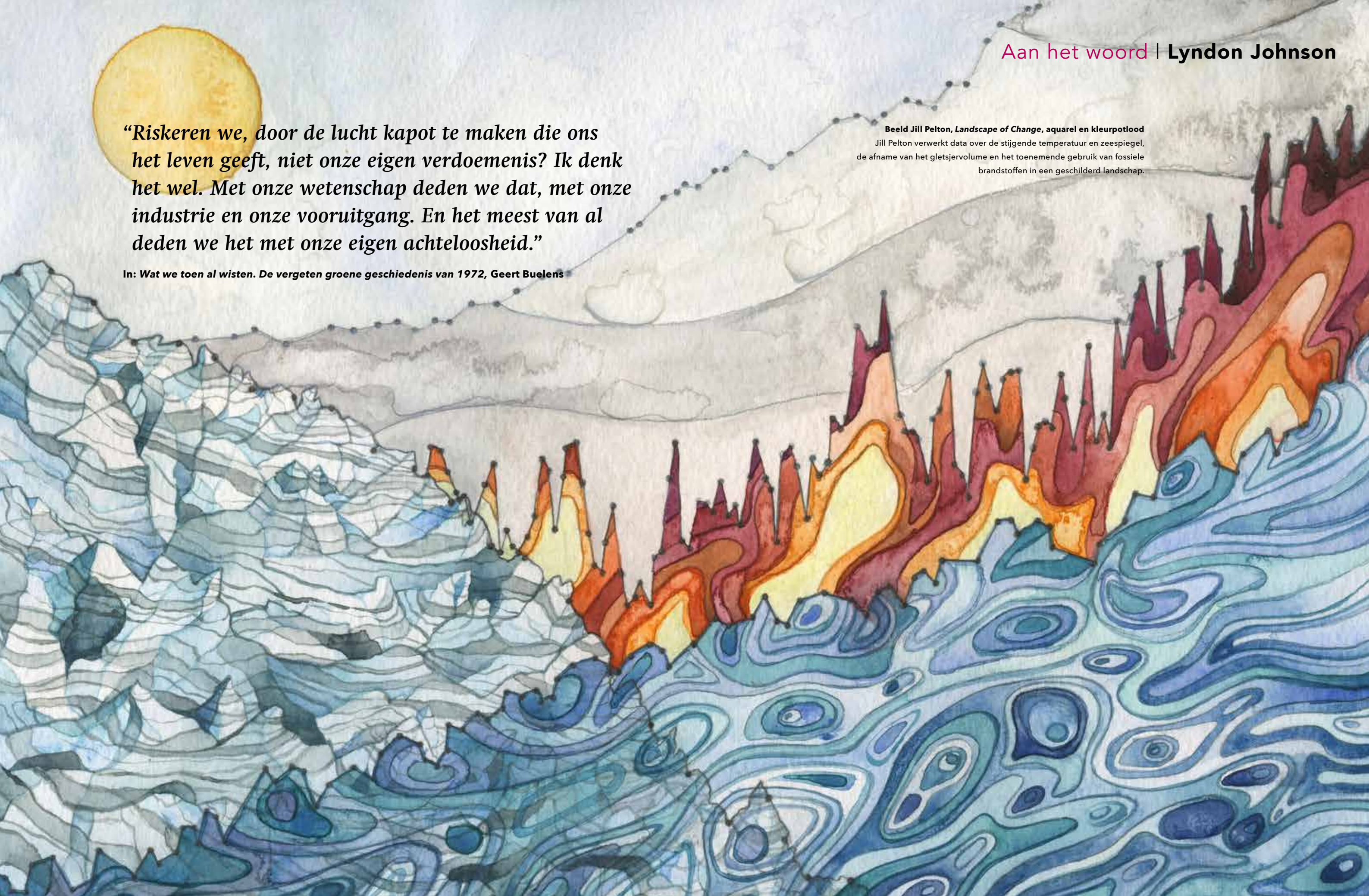


“Riskeren we, door de lucht kapot te maken die ons het leven geeft, niet onze eigen verdoemenis? Ik denk het wel. Met onze wetenschap deden we dat, met onze industrie en onze vooruitgang. En het meest van al deden we het met onze eigen achteloosheid.”

In: *Wat we toen al wisten. De vergeten groene geschiedenis van 1972*, Geert Buelens

Beeld Jill Pelton, *Landscape of Change*, aquarel en kleurpotlood

Jill Pelton verwerkt data over de stijgende temperatuur en zeespiegel, de afname van het gletsjervolume en het toenemende gebruik van fossiele brandstoffen in een geschilderd landschap.





1. Rinske Bijl, *Activist, correcties*. 2. Vincent Bijlo, *column*. 3. Henri Blommers, *fotograaf*. 4. Michiel Bussink, *Recept*. 5. Carlien Ceton, *hoofdredacteur*. 6. Lawrence Cheuk, *column*. 7. Anton Damen, *freelancer*. 8. Robert Elsing, *fotograaf*. 9. Renske de Greef, *Strip*. 10. Daniël Gomez, *fotograaf*. 11. Anne Havelaar, *redacteur*. 12. Rosa Hofg  rtner, *freelancer*. 13. Hidde Jansen, *freelancer*. 14. Ton de Jong, *freelancer*. 15. Katja Keuchenius, *freelancer*. 16. Wendy Koops, *Media*. 17. Marjolein Koster, *freelancer*. 18. Emma Meelker, *freelancer*. 19. Maarten van der Schaaf, *freelancer*. 20. Marjan Peters, *art-direction en vormgeving*. 21. Bas van der Schot, *cartoon*. 22. Thomas van Slobbe, *recensie*. 23. P  p   Smit, *illustrator*. 24. Myrthe Verweij, *Kort*. 25. Miriam Vreman, *medewerker*. 26. Hilde Wijnen, *Consument*.

Klimaat en gezondheid 8

De gevolgen van klimaatverandering zien we ook terug in de zorg. Tegelijkertijd is die zorg zelf een bron van CO₂-uitstoot en vervuiling. Arts Jorieke van der Stelt schreef een brandbrief.

22   cht veranderen, maar hoe?



De milieubeweging heeft de afgelopen halve eeuw genoeg successen op haar naam weten te schrijven. De klimaatcrisis staat op de politieke agenda, bewustwording is overal doorgedrongen en klimaatmarsen zijn groter dan ooit. Maar met het milieu gaat het nog altijd niet beter. “We hebben verbeeldingskracht nodig om ons verlangen naar verandering aan te wakkeren.”

38 schrijven over het klimaat

Vers van de School voor Journalistiek, en je wilt je toeleggen op het klimaat. Waar moet je beginnen? Tips van vier journalisten die het klappen van de zweep al kennen.

40 Geen olieboringen in zee

Oliegiganten als Shell en Equinor willen seismografisch onderzoek doen in de Argentijnse zee, op zoek naar nieuwe fossiele voorraden. Steeds meer demonstranten willen iets heel anders. De rechter heeft de verleende vergunningen voorlopig opgeschort.



14 “Het gaat ook over sociale rechtvaardigheid”

Yvette Raveneau en Lloyd Narain zijn afgelopen jaar allebei 75 geworden. Al 30 jaar zijn ze de drijvende kracht achter Amigu di Tera, zusterorganisatie van Milieudefensie op Cura  o. Een grote strijd op een klein eiland.

21 De Activist voormalige MD’ers

Tekst Rinske Bijl Beeld Robert Elsing

Ooit werkten ze voor Milieudefensie (MD), nu doen ze iets heel anders. Maar allemaal bleven ze betrokken bij milieu en klimaat. Zo werd Wouter van Eck d   aanjager van voedselbossen in Nederland, is Tessel Hofstede nu actief bij Extinction Rebellion en zit Kim van Sparrentak voor GroenLinks in het Europees Parlement.



42 De kosten van extreem weer

De steeds vaker voorkomende extreme weersomstandigheden kosten verzekeringsmaatschappijen een flinke duit. Daarom proberen ze via de Klimaat Impact Monitor de financiële schade van extreem weer duidelijk te krijgen.

52 Bosactivisten en boze werknemers

In het Limburgse Sterrebos stonden activisten en VDL Nedcar-medewerkers tegenover elkaar. Dat kwam door een valse tegenstelling, zegt een van de activisten, die ook actief is bij de vakbond.

en verder

- 02 Het citaat: Datalandschap
- 06 Brieven
- 06 Commentaar: Het grote verhaal
- 07 Donald Pols: Aan de lezers, gefeliciteerd!
- 10 Kort
- 10 Schot
- 12 Klimaatkinderen: Veni   Laheij
- 18 Petities, protestacties en posts
- 28 Horoscoop: Renske kijkt in de sterren
- 30 Wat zeggen anderen over Milieudefensie
- 32 50 jaar acties in beeld
- 46 Recensie: *Over tijd en water*
- 47 Media: *Duty of Care*
- 49 Recept: Appeltaart met vrede
- 50 Consument: Feestje bouwen
- 55 Het milieu belt: Vincent Bijlo



Het grote verhaal

Een probleem dat maar niet weggaat. Hoe blijf je daarover schrijven zonder in herhaling te vallen? Ook klimaatjournalist Jaap Tielbeke vraagt het zich af (p.38). En het wordt nog gekker: ook bij het zoeken naar oplossingen voor dat probleem vallen we eindeloos in herhaling. De milieubeweging mist een overkoepelend verhaal, zegt voormalig rijksbouwmeester Floris Alkemade in dit nummer (p.22), en voor dat verhaal hebben we verbeeldingskracht nodig. Tien jaar geleden was er ook een jubileumnummer, ter ere van onze 40ste verjaardag. Ook daarin lees ik dat Milieudefensie aan een nieuw “groot verhaal” werkt, want dat wordt node gemist. “Om de onzekerheid bij mensen weg te nemen moet er een duidelijker verhaal komen over hoe een rechtvaardige en duurzame economie er uitziet. Hoe ziet het dagelijks leven van mensen eruit? Hoe wonen en werken ze?” Twintig jaar daarvoor – voor onze 20ste verjaardag – schreven we zelfs een wedstrijd uit onder de lezers. Milieudefensie had net het Actieplan Duurzaam Nederland gelanceerd: binnen 20 jaar moest Nederland duurzaam zijn. In 2010 al dus. De opdracht: beschrijf hoe het dagelijkse leven eruit zal zien. “Hoe wonen we? Hoe verplaatsen we ons in 2010? Is het eten lekkerder? Rationele overwegingen zijn niet genoeg”, schrijft de redactie van toen. “Een leefbare samenleving is zonder verbeelding en creativiteit niet te maken.” Dit alles onder de noemer: Kafka of Utopia.

Ik blader door de inzendingen van toen, het “grote verhaal” van 10 jaar geleden en het interview met Alkemade nu. Kafka *indeed*.

Een probleem dat maar niet weggaat. Hoe blijf je daarover schrijven zonder in herhaling te vallen? Michiel Bussink, die kan het (p.49). Schrijft al een half leven lang recepten voor ons, al 25 jaar. En ook hij vraagt zich af: als na een halve eeuw milieustrijd je ideaal niet dichterbij is gekomen, hoe voorkom je dan dat de moed je in de schoenen zakt? Enter Hendrik Uittien, plantkundige in oorlogstijd. De Tweede Wereldoorlog, wel te verstaan. In juni 1941 hield hij een antinazistische lezing, 3 jaar later werd hij opgepakt en gefusilleerd voor het verspreiden van de illegale krant *Trouw*. Dank je, Michiel. En hoe gaat dit ons helpen? Door wat Uittien zegt, in die lezing: “Er wordt iets bijzonders van ons verwacht, namelijk een *onverwoestbaar idealisme*, het stellen van idealen, ook als ze onbereikbaar schijnen, boven het gemakkelijk bereikbare materiële gewin.”

Onverwoestbaar! Als Uittien het kon, dan kunnen wij het ook. En hebben we dan wat te vieren, als na 50 jaar het probleem nog altijd niet verdwenen is? Ja! Wij vieren 50 jaar idealisme dat niet van ophouden weet. En bakken de appeltaart van Michiel Bussink.

Carolien Ceton, hoofdredacteur

Club van Rome en CO₂

Het duikt steeds weer op in de berichten over 50 jaar Club van Rome en ‘De grenzen aan de groei’: het versterkte broeikaseffect was nog niet aan de orde. Zo schreef Wouter van Dieren, de man toch die het rapport destijds in Nederland het publieke debat in slingerde: “Wij (sic! hij was geen mede-auteur) hebben echter in dat rapport niets gezegd over klimaat en fossiele brandstoffen. CO₂-emissies worden in een halve pagina beschreven; over klimaatverandering wisten wij nog niets” (NRC 25-11 2021). Een groot aantal mensen dat ik hierover gesproken heb de afgelopen decennia, kwam ook steeds met deze gedachte. Zo zie je maar weer dat veel mensen het rapport wel kennen, maar slordig hebben gelezen. ‘De grenzen aan de groei’ meldt namelijk wel degelijk de gevaarlijke stijging van het CO₂-gehalte in de atmosfeer en illustreerde dit zelfs met een opvallende en paginagrote grafiek, als zoveelste voorbeeld van exponentiële groei. Misschien is dat onder de milieubewusten een beetje verdrongen omdat het rapport namelijk ook iets zegt dat minder welkom is: “Indien in de energiebehoeften van de mens in de toekomst wordt voorzien door kernenergie in plaats van fossiele brandstoffen, zal de toename van atmosferisch CO₂ tenslotte tot stilstand komen, naar te hopen valt voordat het enig aantoonbaar ecologisch of klimatologisch gevolg heeft gehad” (p.75). ‘De grenzen aan de groei’ zou echter zijn principes ontrouw zijn geweest als er niet onmiddellijk aan werd toegevoegd dat dan ook de hoeveelheid radioactief afval (exponentieel) zou toenemen en dus veilig opgeslagen zou moeten worden. Toch wordt pas aan het einde van het rapport de werkelijke voorkeur van ‘De grenzen aan de groei’ geformuleerd: zonne-energie als minst vervuilende energiebron.

Wybren Verstegen, universitair docent Sociale en Economische Geschiedenis, Vrije Universiteit

Verstuurd: Dinsdag 1 Maart 2022 13:35

Aan: servicelij@milieudefensie.nl

Onderwerp: Opzegging

Geachte heer, mevrouw,

Hierbij zeg ik mijn lidmaatschap op.

Veel succes met al jullie acties!

Verstuurd: Woensdag 2 Maart 2022 12:48

Onderwerp: Re: Opzegging - intrekking

Shit.. sorry! Zou ik mijn mail ongedaan kunnen maken? Ik lees net jullie laatste magazine en krijg enorme spijt, het is superbelangrijk wat jullie doen.

De column van Vincent was weer heerlijk.

Hartelijke groet,

Margreet Grooteman, lid sinds 1990

DOWN TO
earth

Milieudefensie wil deze jubileumuitgave graag met alle leden delen. **Down to Earth Magazine verschijnt om de maand. Ontvang je het magazine nog niet maar wil je dat wel? Stuur dan een mailtje naar service@milieudefensie.nl of bel 020 6262 620.**



GESCHILLENCOMMISSIE

Ben jij in staat om bij meningsverschillen een onpartijdige positie in te nemen? Om advies te geven en een bemiddelende rol te spelen? De geschillencommissie bemiddelt en geeft advies in geval van een geschil tussen leden en/of een orgaan van de vereniging, en/of bij een geschil tussen verenigingsorganen onderling. In de Geschillencommissie komt 1 plaats vrij. Deze functie is onbezoldigd. Meer weten? Kijk op milieudefensie.nl/over-ons/werken-bij-milieudefensie/



Vliegverkeer

Zondag 17 mei 1992 organiseerde Milieudefensie samen met Natuur & Milieu en 50 regionale luchtvaart-actiegroepen de Nationale Luchtvaartactie, een manifestatie tegen de groei van het vliegverkeer. “Kom ook! En neem een

hamer mee, want gezamenlijk wordt een ‘reuzeleus’ van metershoge letters in elkaar getimmerd. Hout en spijkers zijn aanwezig.”

Deze foto werd gemaakt op de Oeverlanden in het Amsterdamse Bos door Jacqueline Overeem, lid sinds 1980.



Schoon op pad

Milieudefensie, Kerngroep Arnhem organiseerde in de jaren 80 de actie Schoon op Pad, om smog tegen te gaan. Er was een tentoonstelling met sprekers, en een fietstocht. “Het was heel verrassend. We hadden slechts

enkele kleine advertenties gezet om mensen uit te nodigen voor de fietstocht. Op de betreffende dag kwam er een grote stoet van fietsers aan, veel met een bijzondere of versierde fiets. Superleuk.”

Deze foto werd gemaakt door Marion van Delst, lid sinds 1984.

Beste Down to Earth,

en dan vooral de trouwe lezers, Van harte gefeliciteerd met jullie 50-jarige bestaan!

Al 50 jaar zijn de lezers van *Down to Earth Magazine* de voorhoede op het gebied van natuur en milieu. Lees je in het magazine van Milieudefensie over nieuwe denkstromen in de milieubeweging, dan weet je bijna zeker dat het over een paar jaar deel uitmaakt van de mainstream. Dat geldt voor nieuwe ideeën over milieuproblemen, oplossingsrichtingen, nieuwe technieken (of juist het ontmaskeren van valse oplossingen) en zelfs voor nieuwe milieu-activisten die hun mars door de instituties beginnen met een interview in *Down to Earth*.

Als lezer ben je niet alleen op de hoogte van de nieuwste ontwikkelingen, maar maak je ze ook. De lezers zijn actieve briefschrijvers die de redactie attenderen op de nieuwste ontwikkelingen maar ook corrigeren als er een verkeerde afslag wordt genomen. *Down to Earth* als gemeenschappelijk project.

Als jonge activist voelde ik al het belang van het magazine. Ik maakte regelmatig praatjes met de redactie, met een gebakje op zijn tijd, om ideeën aan te bieden. De redactie was zeer selectief. Of ze hadden me door, en hoopten dat ik nog eens terug zou komen ;-). In *Down to Earth* staan is een hele prestatie voor campaigners van Milieudefensie, zo weet ik uit ervaring (en dat geldt trouwens ook voor campaigners van andere organisaties).

50 jaar geleden verscheen niet alleen het eerste magazine, maar ook het eerste wetenschappelijke artikel dat aan de hand van modellen de opwarming van de aarde in kaart bracht: John Sawyer schreef in het internationale blad *Nature* ‘Man-made Carbon Dioxide and the "Greenhouse" Effect’. Zijn berekeningen bleken helaas te kloppen. Op je 50ste ben je volwassen genoeg om niet alleen cadeaus, maar ook kritiek te ontvangen. Wat was de rol van dit tijdschrift en haar lezers om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen? Waar hebben we steken laten vallen?

Bij een jubileum hoort ook vooruitkijken. Hoe gaan we de transitie vormgeven? Die vraag plaatst de milieubeweging voor existentiële dilemma’s. We zijn goed in het wijzen naar de uitwassen van de moderne beschaving, die de kosten daarvan afwentelt op mens en milieu. Maar de transitie vereist van ons dat we een beeld hebben van waar we naartoe willen. We hebben nog maar 8 jaar de tijd om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen. Aangeven en herhalen waar we het niet mee eens zijn, is domweg onvoldoende. Of accepteren we dat anderen bepalen waar we naartoe gaan, en blijven wij alleen als grensrechters op schelle fluitjes blazen als anderen fouten maken?

Bij Milieudefensie hebben we een aanzet gedaan tot een oplossing. We noemen het klimaatrechtvaardigheid. Dat is ambitieus klimaatbeleid waarbij de breedste schouders de zwaarste lasten dragen. Iedereen moet zijn verantwoordelijkheid nemen, óók de grootste vervuilers. Iedereen moet mee kunnen doen met al het moois dat de energietransitie te bieden heeft, óók modale inkomens en mensen in lagelonenlanden. Ik wens *Down to Earth* en haar lezers een feestelijk jubileumjaar. Zoals altijd kijk ik in spanning uit naar het volgende nummer!

Donald Pols, directeur Milieudefensie

“De zorg is niet voorbereid op de klimaatcrisis”

De gevolgen van klimaatverandering zien we steeds vaker terug in de spreekkamer. Tegelijkertijd is de zorg zélf ook deel van het probleem. Jorieke van der Stelt trekt aan de alarmbel.

Tekst Rosa Hofgartner Beeld P  p   Smit

De zorg wordt geconfronteerd met steeds meer klachten die samenhangen met klimaatverandering. Zelf is de sector verantwoordelijk voor zo’n 7 procent van de totale CO₂-uitstoot van Nederland, evenveel als Tata Steel en de kolencentrale Eemshaven bij elkaar. Huisarts en tropenarts Jorieke van der Stelt schreef samen met andere leden van het netwerk- en kennisplatform Zorg voor het Klimaat een brandbrief om dit onder de aandacht te brengen.

Zie jij jezelf als dokter van de toekomstige mens, wiens gezondheid te lijden heeft onder de klimaatcrisis? “Laat dat ‘toekomstige’ maar weg. Mensen worden nu al ziek. Luchtvervuiling is een enorm onderschat probleem in Nederland: die vervuiling kan leiden tot hart- en vaatziekten, en longklachten, maar die oorzaak wordt vaak niet herkend door artsen. Hittestress is een ander voorbeeld: elk jaar komen er daardoor honderden mensen om het leven. In mijn wachtkamer zie ik ook veel meer mensen met hooikoortsklachten, die verergeren door de opwarming van de aarde. Pesticidegebruik kan leiden tot Parkinson. Het zijn onzichtbare crisissen. Ik heb nog nooit in mijn carrière – in de spreekkamer of in het ziekenhuis – meegemaakt dat een dokter in de diagnose opschreef: ‘Luchtvervui-

ling’. Ik zie een enorme blinde vlek in de zorg, waar in de medische opleidingen dus onvoldoende aandacht voor is. De zorg is niet voorbereid op de klimaatcrisis.”

Hoe kwam jij er wel mee in aanraking? “Ik ben nogal nieuwsgierig van aard. Duurzaamheid en klimaatverandering worden als onderwerp niet aangeboden in onze opleiding. Samen met een paar andere dokters besloot ik me erin te verdiepen, ik raakte betrokken bij de werkgroep duurzaamheid van de huisartsenopleiding. Toen ik binnen de opleiding een keer mocht vertellen waarom ik dit zo’n belangrijk onderwerp vond, realiseerde ik me bij de voorbereiding daarvan: het is nog veel erger dan we denken. Dat was voor mij een belangrijk kantelpunt. Ook door mijn werk als tropenarts in Papoea-Nieuw-Guinea leerde ik gezondheid met een brede blik te benaderen. Ik probeerde de ene na de andere patiënt te red- den. Maar als in bepaalde basisbehoeftes onvoldoende wordt voorzien, dan word je automatisch gedwongen om naar de bredere context te kijken. In Papoea-Nieuw-Guinea wordt het milieu door houtkap en olieboringen vernietigd, en veel mensen voelen zich onveilig. In mijn ogen valt het beïnvloeden van die context ook onder het begrip ‘dokter zijn’. Veel artsen zeggen al gauw: ‘Daar kunnen we niets aan doen, dat

is niet ons stukje.’ Ik denk van wel. We leren het alleen niet in onze reguliere medische opleidingen.”

Wat zou de rol van artsen moeten zijn in het ter sprake brengen van het klimaatprobleem? “De kracht zit ’m in de dialoog aangaan: schrijf een stukje voor je organisatie, kaart het aan binnen je netwerken, zorg dat je de instituties van binnenuit verandert. Artsen zouden zich kunnen aansluiten bij een Green Team om te bekijken wat er binnen hun eigen organisatie kan verbeteren. Er zijn meer dan 1 miljoen zorgverleners in Nederland. Van alle beroepen worden zorgverleners het meest vertrouwd. Mensen luisteren naar ons. Daarnaast bereiken we ook heel veel mensen: zo’n 95 procent van de bevolking. Als we ook maar een paar procent van onze tijd hier insteken, kunnen we al een heleboel bereiken. Dat is wat we onder andere hopen te bereiken met onze brandbrief.”

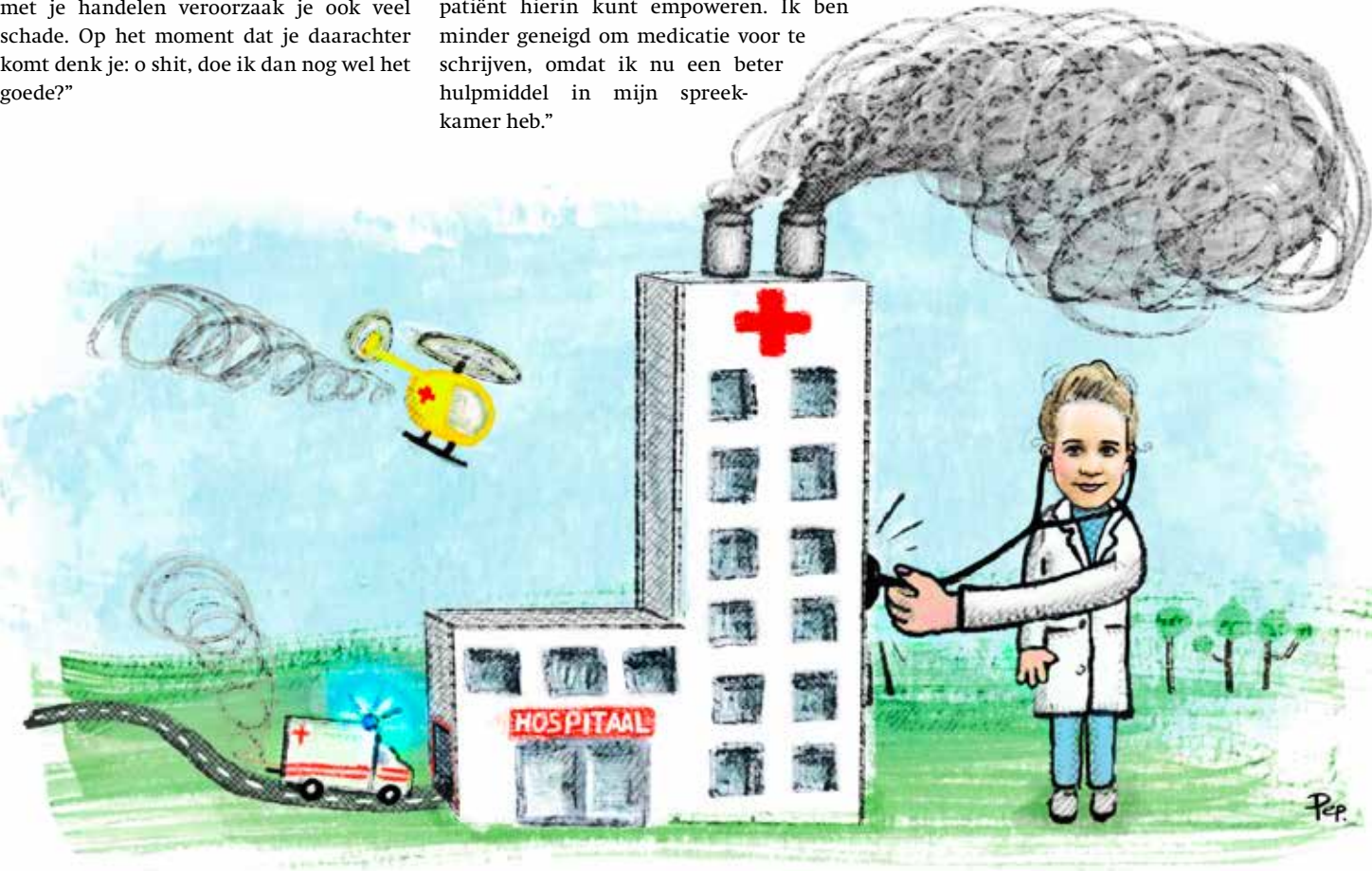
Hoe werd er gereageerd op jullie brief? “We zijn onder de indruk van het grote momentum: meer dan honderd organisaties en negenhonderd individuele personen hebben de brief ondertekend. Van ziekenhuizen, zorgverzekeraars en banken, tot hoogleraren, wetenschappers en artsen. Het Amsterdam UMC heeft net getekend en er staan nog meer grote partijen op het

punt te ondertekenen. Het laat zien dat veel mensen dit belangrijk vinden. Een transitiekundige vertelde mij laatst dat veranderingen vaak voortkomen uit ‘ongewone coalities’. Dat was het team achter de brandbrief misschien ook wel: we hebben bestaande ideeën uit allerlei hoeken gewoon gebundeld en zichtbaar gemaakt.”

In de brandbrief geven jullie ook aan dat de zorg niet alleen de gevolgen ondervindt van de ecologische crisis, maar de problemen ook mede veroorzaakt. “Inderdaad. Volgens berekeningen van het Erasmus MC staat één dag opname op de ic van één patiënt gelijk aan de kap van 200 vierkante meter bos, 2.000 kilometer autorijden en verbruik van meer dan 15.000 liter water. Dit is een enorme paradox voor een zorgverlener: je wilt mensen beter maken, maar met je handelen veroorzaak je ook veel schade. Op het moment dat je daarachter komt denk je: o shit, doe ik dan nog wel het goede?”

Wat kan de zorg concreet doen om haar milieu- en klimaatimpact te verminderen? “Het allerbelangrijkste is voorkomen dat mensen    berhaupt ziek worden. De meest duurzame zorg is die die je niet hoeft te leveren. We worden met z’n allen steeds ongezonder. Dat komt deels door het milieu en klimaat, maar ook door ons eten. In 1990 had een op de drie mensen in Nederland overgewicht. In 2040 is dat 60 procent. Met onze huidige eetpatronen plegen we zowel op onszelf als op onze planeet roofbouw. In een ideale wereld is de rol van een arts om te bekijken: hoe word ik overbodig? De vereniging Arts en Leefstijl heeft hiervoor bijvoorbeeld het ‘leefstijlroer’ opgesteld, dat mij als dokter inspiratie geeft voor een ander soort gesprek in de spreekkamer. Het gaat echt terug naar de basis van wat gezondheid is en hoe je de patiënt hierin kunt empoweren. Ik ben minder geneigd om medicatie voor te schrijven, omdat ik nu een beter hulpmiddel in mijn spreekkamer heb.”

Waarom denk je dat er zo weinig nadruk ligt op preventie binnen de zorg? “Binnen het huidige systeem is deze aanpak niet altijd voor de hand liggend. We worden betaald om ziekte te behandelen, dus zijn er geen financiële prikkels om mensen gezond te houden. Als je te succesvol bent in je preventieaanpak zit je met een financieel probleem, want dan heb je geen klanten meer. Is dat niet vreemd? De zorg staat al onder zo veel druk. Preventie zou er niet alleen voor kunnen zorgen dat we niet omkomen in het werk, maar zou ook veel geld kunnen besparen. Het is eigenlijk heel simpel: voorkomen is beter dan genezen.”    



CANADA

Artsen schrijven natuurbezoek voor

Canadezen kunnen voortaan op recept de natuur in. Artsen kunnen een pas voorschrijven die toegang verschaft tot talloze natuurgebieden in het land, schrijft de Canadese nieuwssite *BIV*. Uit een toenemend aantal onderzoeken blijkt hoe goed het voor je fysieke en mentale gezondheid kan zijn om in het groen te verkeren. Ook klachten van allerlei chronische ziekten zoals diabetes en hoge bloeddruk kunnen erdoor vermindere

ren. De artsen zijn blij dat ze voortaan een recept voor de natuurpas kunnen uitschrijven aan hun patiënten. Mensen zijn nu eenmaal eerder geneigd iets te doen als het is voorgeschreven. “Maar we zijn er nog niet”, zegt arts Melissa Lem. Het volgende doel is om voor kwetsbare patiënten die in binnensteden ver van het groen af wonen, ook het transport toegankelijker te maken. Door jezelf in het groen onder te dompelen voel je jezelf beter en wordt de kans ook groter dat je de natuur wilt beschermen. Een opwaartse spiraal, concluderen de Canadezen.

NEDERLAND

Commissarissen weten veel te weinig van klimaat

De raden van commissarissen (RvC’s) die bedrijven controleren, weten vaak niet veel van het klimaat en spreken bedrijven er niet op aan. Dat blijkt uit een enquête die onder 300 commissarissen in 43 landen is gehouden, schrijft dagblad *Trouw*. De RvC’s zouden juist de aanjager van klimaatactie bij bedrijven kunnen zijn, want ze moeten toezicht houden op de financiën, strategie en leiding van een bedrijf. “Om in deze tijd succesvol te kunnen zijn als organisatie, moet je klimaatdoelstellingen hebben”, zegt Imke Lampe, een van de onderzoekers, tegen de krant. De samenstelling van de gemiddelde raad van commissarissen helpt niet, ziet zij, en in Nederland zijn de commissarissen gemiddeld zestigplussers. “De jongere generatie zwingelt het klimaatdebat sterker aan. Ze zijn vooral aanhoudender in het opeisen van de aandacht voor het onderwerp.”

Nederland: Overheid overweegt exportsteun aan omstreden vliegveld in Manilla. De Partij voor de Dieren stelt Kamervragen +++ **Salaris Shellbaas** Ben van Beurden in 2021 met een kwart toegenomen tot 6 miljoen pond +++ Inspectie dreigt chemiebedrijf **Chemours** in Dordrecht met forse dwangsom om broeikasgassen +++ **Klimaatestafetteactie** bij pensioenfonds Zorg en Welzijn (PFZW) +++ **Supermarkten** gaan statiegeldblikjes na aanvankelijk verzet toch zelf innemen +++ **Europa:** Europees Parlement stemt in met wetsvoorstel over verantwoord winnen van grondstoffen voor accu’s en batterijen +++ Schepen op gas laten varen is nu meer dan ooit een slecht idee, stelt milieuorganisatie Transport & Environment +++ **Noorwegen:** Klanten van online supermarkt bestellen minder rood vlees en andere milieu-

IJSLAND

Einde walvisvangst aangekondigd

Goed nieuws voor de walvissen in de noordelijke Atlantische Oceaan. De IJslandse minister voor Visserij heeft aangekondigd dat het land gaat stoppen met de commerciële walvisvangst. Met Japan en Noorwegen is het een van de weinige landen ter wereld die nog walvissen voor consumptie vangen. De huidige IJslandse quota lopen in 2023 af en zullen niet verlengd worden. De motivering is vooral economisch. De vraag is drastisch afgenomen sinds Japan zelf weer commercieel op walvissen jaagt. En door een bufferzone langs de kust is het duurder geworden om op walvissen te jagen: schepen moeten veel verder uitvaren. Bovendien waren door de covid-pandemie verwerkingsfabrieken niet goed operationeel.

BRAZILIË

Protest tegen afbraak milieu-bescherming

Na een oproep van de wereldberoemde zanger Caetano Veloso gingen duizenden Brazilianen begin maart de straat op. Ze protesteren tegen vijf wetsvoorstellen die op tafel liggen bij het parlement. Als de wetten worden aangenomen, wordt mijnbouw op inheems land toegestaan, worden de regels rond het gebruik van pesticiden minder streng, krijgen illegale houtkappers de vrije hand en wordt landroof nog meer schering en inslag dan het al is, vrezen de Brazilianen. Ze willen dat de wetsvoorstellen de prullenbak ingaan of ingrijpend veranderen. Want als ze worden aangenomen, zouden ze voor een lange periode schadelijk zijn – zelfs als de Brazilianen bij de verkiezingen in oktober Bolsonaro aan de kant zetten en de voormalige president Lula herkiezen. “Dit is de slechtste en meest wrede tijd in onze geschiedenis”, zegt onderwijzeres Ana tegen *The Guardian*. “Het is mijn plicht als burger om aan deze protesten mee te doen.”

Schot



AFRIKA

Afrikaanse voedselproductie het snelst achteruit door klimaatcrisis

Afrika is niet klaar om de klimaatcrisis het hoofd te bieden. Dat stellen Afrikaanse wetenschappers die lid zijn van het klimaatpanel IPCC van de Verenigde Naties. De voedselproductie neemt in Afrika sneller af dan elders op de wereld. Dat komt door de vele droogtes, overstromingen en plagen die de klimaatcrisis met zich meebrengt. Regen wordt onregelmatiger en daardoor

worden ook de grote waterkrachtcentrales bij stuwdammen minder betrouwbaar. Er is meer erosie, oogsten mislukken en de visstand gaat achteruit doordat vissen migreren vanwege de opwarming. “We zijn verre van op het goede spoor om klimaatopwarming het hoofd te bieden”, citeert *Reuters* een van de wetenschappers, Youba Sokona uit Mali. “Het geld wordt niet

besteed daar waar dit het hardst nodig is,” voegt Debra Roberts uit Zuid-Afrika eraan toe. Bovendien zijn de bedragen die voor adaptatie beschikbaar komen maar een fractie van de laagste inschattingen van wat er nodig is. “Net als elders op de wereld krijgen we met onomkeerbare gevolgen te maken als we de klimaatopwarming niet binnen 10 jaar in toom krijgen”, concludeert Roberts.

AUSTRALIË

Koala is bedreigde diersoort geworden

In Australië heeft de koala de status van bedreigde soort gekregen, een treurige mijlpaal. “De koala is hét symbool van Australië en was al in gevaar vóór de Black Summer-bosbranden, omdat de populaties drastisch daalden door landontginning, droogte, ziektes, aanrijdingen en aanvallen van honden”, zegt Rebecca Keeble, van het International Fund for Animal Welfare (IFAW). De bosbranden deden daar nog een schep bovenop. De beschermde status werd toegekend op basis van twee wetenschappelijke rapporten waarin werd aangetoond dat sinds 2001 de populatie in Queensland drastisch was afgenomen met zeker 50

procent, en de populatie in New South Wales met maar liefst 62 procent. “Laat dit een wake-upcall zijn voor onze regering”, stelt Peeble. “We moeten veel sneller ingrijpen om kritische leefgebieden te beschermen tegen stedelijke ontwikkeling en landontginning. En drastische maatregelen nemen om de gevolgen van klimaatverandering tegen te gaan.” Begin maart werden overstromingen in Australië tot ‘nationale ramp’ uitgeroepen. Wetenschappers wijten de extreme regenval onder meer aan klimaatverandering.

onvriendelijke producten, sinds de uitstoot daarvan op de kassabon vermeld wordt +++ **Verenigde Staten:** Popster Rihanna doneert 15 miljoen dollar aan organisaties die voor klimaatrechtvaardigheid strijden +++ Reuzenhaai steeds minder vaak gesignaleerd bij Californië +++ **DR Congo:** Oliebedrijf Perenco, eigendom van Franse familie, moet documenten vrijgeven over rol bij milieuvervuiling in DRC +++ **Nigeria:** Weduwen ter dood gebrachte activisten verliezen zaak tegen Shell +++ **Niger:** In 2050 mogelijk ruim 8 miljoen mensen op drift door klimaatcrisis, schrijft de Wereldbank +++ **Bonaire:** Mangroves sterven af door aanspoelend zeewier +++

Venië zag de Geul overstromen

Afgelopen zomer kreeg het zuidoosten van Nederland te maken met de ergste overstromingen in eeuwen. Er vielen – in tegenstelling tot in België en Duitsland – geen dodelijke slachtoffers, maar de schade was enorm. De toen 14-jarige Venië stond in het Valkenburgse hotel van haar ouders tot aan haar heupen in het water. Tekst **Marjolein Koster** Beeld **Henri Blommers**

Het is zomervakantie, de zon schijnt en het is gezellig druk in het toeristische Valkenburg. Maar in korte tijd slaat het weer om. Het gaat regenen. Niet een beetje, maar heel veel. “We werden gebeld dat ons hotel misschien kon overstromen”, begint Venië haar verhaal. “Mijn vader en broer zijn er direct naartoe gegaan. Er zouden zandzakken klaarliggen, maar heel Valkenburg wilde die gebruiken, dus ze waren op.” Zandzakken moesten ze dus ergens anders vandaan halen. Venië was inmiddels ook naar Hotel Walram, het hotel van haar ouders, gegaan. “Zoveel mensen uit de buurt kwamen helpen. Echt niet normaal. Dat was wel heel fijn om te zien.” Ondanks alle hulp stroomde het water met volle vaart het hotel binnen. “Het water kwam te hoog, hoger dan we hadden verwacht. We konden niet in

een paar uur alles dichtmaken.” Venië vertelt het bijna als een spannend verhaal. Ze moest uiteindelijk in het hotel blijven slapen en klom 's ochtends via een ladder en de luifel op een tractor die hen in veiligheid bracht. “Ik was best rustig, ik weet niet waarom. Misschien omdat de rest ook rustig bleef.” Voor de foto heeft Venië een touw gespannen van de ene naar de andere kant van de Geul, ter hoogte van het water tijdens de overstromingen. Aan het touw hangt een sjaal, om het wat duidelijker te laten zien. “We hebben het uitgerekend en we denken dat het water wel 5 meter hoger stond dan het nu is. Je kon dat witte hekje niet meer zien.”

Extreme regenval

Het is bijna onmogelijk om het je nu voor te stellen. De Geul, die pal langs Hotel Walram

loopt, kabbelt liefelijk. Een enorm contrast met de kolkende massa van afgelopen zomer. Op sommige plekken viel in twee dagen tijd bijna net zoveel regen als normaal gesproken in een hele zomer. “Je kunt niet stellen dat die overstroming door klimaatverandering komt”, zegt Peter Siegmund, klimaatonderzoeker van het KNMI. De overstromingen van afgelopen zomer werden veroorzaakt door een combinatie van omstandigheden. In Nederland hebben we wel vaker te maken met veel regen en overstromingen van rivieren. Dat is normaal, maar de opwarming van de aarde heeft daar wél invloed op. “We zien bijvoorbeeld dat extreme regen toeneemt. De intensiteit van regen is 3 tot 19 procent hoger dan rond 1900 en ook is de kans op zo’n hoeveelheid regen groter. De kans op overstroming verandert niet wezenlijk, maar de heftigheid daarvan wel.” De vader van Venië woont al zijn hele leven in de regio en heeft inderdaad al vaker overstromingen meegemaakt. “Maar dat het zo erg zou zijn, hadden we niet verwacht. Het is echt wel verdrietig, ik heb er niet zo veel woorden voor eigenlijk.” Venië vertelt hoe de benedenverdieping van het hotel helemaal onder de modder zat. Zelfs nu is het hotel nog gesloten vanwege de renovatie.



De heftigheid van de regenbuien was ook erg lokaal. “Als het warmer is, dan zit er meer waterdamp in de lucht en daardoor ontstaat ook meer regen”, legt Siegmund uit. “Die wolk is dan extra warm en licht ten opzichte van zijn omgeving, en stijgt daarvoor extra snel omhoog, waardoor de regen er ook nog eens sneller uitkomt. Zoals een bal in het water die omhoog floept als je hem loslaat.” Als het dan niet of nauwelijks waait, kan het dus zo zijn dat het in het ene dorp veel regent, terwijl een dorp verderop nauwelijks last heeft van het weer.

Afvoerpieken

Het maakt ook veel uit in wat voor gebied die regen valt: “In Limburg heb je allemaal stroompjes en als die samenkomen, kunnen ze grote afvoerpieken veroorzaken”, zegt Bart van den Hurk, klimaatexpert bij Deltares. Hij onderzoekt scenario’s van soortgelijke buien in andere soorten gebieden. “In dat soort landschappen vindt het water uiteindelijk zijn weg naar beneden. Stel dat deze hoeveelheid regen in een polder was gevallen, dan had het zich daar verzameld en had je het eruit moeten pompen. En dat is bij deze hoeveelheden eerder een kwestie van weken dan dagen voordat je al dat water weg hebt.” Hele dorpen werden geraakt door de overstroming, wat de schade direct zichtbaar

maakt. “Het is heel aantrekkelijk om aan een rivier te wonen. Als de bevolkingsdruk toeneemt, dan gaan we ook wonen op plekken die daar eigenlijk niet zo geschikt voor zijn.” Maar Hotel Walram is al gebouwd in de 18de eeuw, mensen wonen al eeuwen langs de Geul. Waarom zou dat nu dan niet meer kunnen? “Rivieren meanderen door ons landschap. Ze zijn pas 100 tot 150 jaar geleden vastgeklonken, maar het systeem zelf wil meer flexibiliteit. We kunnen het nooit winnen van de natuur.” Een filosofie die volgens Van den Hurk iets meer tot ons zou moeten doordringen.

Ruimte aan de rivier

We hebben te veel bebouwing op plekken waar rivieren eigenlijk de ruimte zouden moeten krijgen. De oplossing lijkt simpel: daar niet bouwen. Bij nieuwbouw is er ook een verplichte watertoets, maar de uitslag daarvan is niet bindend. Voor Venië en haar ouders is de toekomst spannend. Hun leven speelt zich af op een kwetsbare plek. “Je kan de rivier wel meer ruimte geven, maar als dit soort weer normaal wordt, dan is dat niet genoeg”, denkt Venië. Ze zit duidelijk nog met de beelden van de overstroming in haar hoofd en vindt het moeilijk om over een oplossing na te denken. “Alle bedrijven en auto’s moeten gewoon groene energie gebruiken. Of we

Venië Laheij (15)

Uit: Houthem

Doet nu: 4 vwo

Wil later: niet in het hotel van haar ouders werken

Wat dan wel? “Weet ik nog niet. Iets met mensen.

Misschien een opleiding gezondheidswetenschappen, maar dat weet ik nog niet zeker.”

Hobby’s: Speelt al 11 jaar handbal. “Dat vind ik echt heel leuk en ik ben er ook best goed in. Mijn team speelt in de eerste pool van Limburg, maar ik word ook bijna elke wedstrijd gevraagd om bij een hogere klasse in te vallen.”

Heeft een goudvis: “Hij heet Mattie. We vonden hem in een put hier in de kelder. Waarschijnlijk is hij tijdens de overstroming hier naartoe gezwommen. We hebben ook een vriendinnetje voor hem gekocht en die hebben we Marieke genoemd.”

moeten bijvoorbeeld de wc doorspoelen met regenwater en niet met drinkwater. Dat soort dingen. Maar het is waarschijnlijk moeilijker dan je denkt.” Venië was altijd al bezig met het milieu, door niet te lang te douchen en de lampen niet onnodig te laten branden, maar sinds afgelopen zomer denkt ze nog meer na over klimaatverandering. “Het is niet zo dat ik bij elke heftige bui denk dat er weer een overstroming komt. Maar onbewust zit het wel in mijn gedachten.” □

“Goudvis Mattie is tijdens de overstroming hier naartoe gezwommen, we vonden hem in de kelder”

Amigu di Tera knokt op Curaçao tegen een veelkoppig monster: een onwillige politieke elite, sociale onrechtvaardigheid en de specifieke milieuproblemen van een klein eiland. De leefbare wereld loopt op zijn einde als we geen drastische maatregelen treffen. Tekst en beeld Ton de Jong



Na het vertrek in 2019 van de Venezolaanse exploitant wordt de raffinaderij niet meer gebruikt. Op de voorgrond de joodse begraafplaats.



Dertig jaar vechten voor natuur en milieu op Curaçao

“De politiek wist zich geen raad met ons”

De roestige raffinaderij ligt om de hoek, de berm verderop is bevuild met wc-potten en ander bouwafval, en uit de tuin van de achterbuurman komt rook, onder andere van verbrand plastic. Natuur en milieu zijn voor Yvette Raveneau (75) en Lloyd Narain (75) dagelijkse, taaie kost. Hun huis in Emmastad, Curaçao, wordt door haatdragende politici beschreven als “een villa met een hondenhok dat zo groot is als een volkswoning”, maar “eenvoudig bungalowtje met een mooie tuin” is een reële omschrijving. Beiden zijn geboren op Curaçao waar ze elkaar op de middelbare school leerden kennen. Raveneau studeerde biochemie in Leiden en gaf daarna les in Den Haag. Als ze een baan aangeboden krijgt bij het Radulphuscollege op Curaçao – haar partner Lloyd Narain studeert dan nog filosofie in Amsterdam – keren zij met hun twee jonge zonen terug naar Curaçao. Beiden blijven met hart en ziel verbonden aan het onder-

wijs. Zij wordt ook docent aan de universiteit van Curaçao, waar hij in deeltijd colleges geeft over techniek en maatschappij. Favoriete leerstof: de milieuvervuiling in de keten van grondstof tot consumptie. Amper terug op Curaçao werd Raveneau in 1986 geconfronteerd met de plannen van een Brits bedrijf om energie op te wekken met het verbranden van Amerikaans afval. De politiek haakte af na publicaties in *Vrij Nederland* en in het blad van Milieudefensie, dat toen nog *Milieudefensie Magazine* heette: ‘Curaçao: garbage-island?’ Daarna volgden de acties elkaar snel op. In het onderwijsgebouw waar Raveneau werkte, werden termieten bestreden met gif dat in andere landen allang verboden was. Met haar scheikundecollega’s lukte het om de gifstoffen te verbieden. **Weerstand op het eiland** De geboorteplek van Amigu di Tera is het natuurgebied Malpais, dicht bij de zuidkust, dat de overheid plat wilde bulldozeren om er bedrijven neer te zetten. Raveneau: “Wij

hielden daar iedere zondag natuurwandelingen waar honderden mensen aan meededen. Bij het begin stond een bord met ‘Sabana Amigu di Tera’ (Savanne Vrienden van de Aarde – red.). Opkomen voor de natuur was nieuw voor Curaçao. Er ontstond een groep jonge mensen die zich afzette tegen ontbossing en vervuiling. De politiek wist er geen raad mee: natuur had nooit waarde gehad.” De reactie was heftig. Het groepje wandelaars dat zijn nek uitsteekt, wordt uitgescholden. Zij zouden de ontwikkeling van het eiland tegenhouden en ‘ontwikkeling’ staat bij de politieke elite gelijk aan bouwen. Het blijft niet bij schelden. Narain: “Het werd Yvette duidelijk gemaakt dat zij haar baan zou kunnen verliezen en ook onze medestanders werden door hun werkgevers op het matje geroepen. Onze zoon kreeg toen hij de telefoon opnam te horen: we komen jouw vader kapotslaan.” In 1988 werd, mede door die bedreigingen, de stichting Defensa Ambiental opgericht, een netwerk van deskundigen die in de luwte van politieke stormen anoniem hun

mening geven. De stichting, met Narain in het bestuur, functioneert nog steeds. **Tegen olie zijn mocht niet** De stichtingsvorm bleek niet geschikt om veel mensen bij het actiewerk te betrekken. Wilma Berends, toen werkzaam bij Milieudefensie, suggereerde in 1991 om een vereniging op te richten: Amigu di Tera. De leden stroomden toe en de beweging rolde van de ene naar de andere actie. Altijd financieel en politiek onafhankelijk. “Het was de mooiste periode,” zegt Raveneau, “die van vol enthousiasme en met zijn allen de schouders eronder.” De lijst van acties beslaat intussen ettelijke A4’tjes: tegen de aantasting van de schaarse mangrovebossen, tegen het volbouwen van natuurgebieden, tegen

het dichtgooien van openbare stranden door hotels, vóór de sluiting van een vervuilde betonfabriek in een woonwijk. Samen met buurtbewoners begint Amigu di Tera met protesten tegen de olieraffinaderij, die voor de bijna grootste milieuvervuiling op aarde per hoofd van de bevolking zorgde. Narain: “Wij hebben die raffinaderij op de agenda gezet. Het taboe om tegen de olie te zijn is door ons doorbroken met een grote demon-

stratie in 1989, gevolgd door een in 1990 en 1991, telkens op Wereldmilieudag. Uiteindelijk kwam er hinderregelgeving, maar die werd helaas nooit gehandhaafd of aangepast.” **Grootste succes** Raveneau en Narain zijn trots op Hòfi Pastor, het natuurgebied bij Barber in het westen van het eiland, dat beheerd wordt door ➔

“Het taboe om tegen de olie te zijn is door ons doorbroken met een grote demonstratie in 1989”

➔ Amigu di Tera. Ze hebben het meest met natuurbehoud op land en in zee: dat gaat over biodiversiteit en dat raakt al het beleid. Wat staat er boven aan hun lijst van successen? Raveneau vindt het moeilijk om te kiezen. “Toch wel onze inzet voor het Eilandelijk Ontwikkelingsplan (EOP) dat sinds 1997 de bestemming van gebieden regelt. Met als belangrijk element de conserveringsgebieden waarin geen nieuwbouw mag plaatsvinden. Er werd en wordt hier nauwelijks beleid gemaakt, maar dit is een mooie uitzondering, die belangrijk is voor de biodiversiteit en een uitgangspunt is voor een duurzame ontwikkeling van het eiland.” Narain vult aan: “Wij moeten het nog steeds verdedigen. Politici en grondeigenaren willen steeds maar bouwen. Het EOP zou aangepast moeten worden naar een ecologische hoofdstructuur met verbindingzones, maar we vrezen dat behoud van het huidige plan al lastig genoeg zal zijn.” Het politiek systeem wil immers maar niet veranderen. Bouwvergunningen worden afgegeven op basis van wetgeving uit 1935, toen Curaçao nog dunbevolkt was. Altijd weer loopt Amigu di Tera aan tegen de desinteresse van de politiek. De vereniging heeft nooit openlijke steun gehad van een politieke partij. Een groene partij heeft Curaçao niet. “Gelukkig is de agressie tegen ons afgezwakt. Maar wij zijn nog steeds alleen maar een gesprekspartner van de overheid als zij niet om ons heen kan.” Het lijntje is volgens Raveneau flinterdun. “De huidige minister van ruimtelijke planning noemt ons vrienden van de hagedissen en die zijn waardeloos, zoals ratten en kakkerlakken. Hij heeft het over ‘dat soort mensen’. Wij zijn volgens deze populist tegen de ontwikkeling van het land en dus tegen het volk.”

Milieuzorg als luxeprobleem

Het gebrek aan belangstelling voor natuur en milieu bij besluitvormers is niet het enige struikelblok. 40 procent van de bevolking leeft onder de armoedegrens. Het minimum-



Mangroven aan de zuidkant van het eiland. Amigu di Tera strijdt voor behoud.

loon is omgerekend € 4,60 per uur. Om met een busje naar het werk te komen, ben je al € 5,50 kwijt. De kosten van eten en nutsvoorzieningen zijn niet lager dan in Nederland. Aan afvalstoffenheffing betaal je € 17,50 per maand voor een kliko. Milieu is dan niet de eerste zorg. Van politici horen zij ook nog dat het een luxeprobleem is. Er is geen adequate regelgeving, geen statiegeld, geen toezicht. En het wordt er volgens Narain niet beter op. “De maatschappelijke infrastructuur brokkelt steeds verder af. De overheid heeft onvoldoende bewaamde mensen. Essentiële diensten functioneren slecht. We zakken door de bodem van de minimumkwaliteit van onderwijs, gezondheidszorg en sociale zorg. De milieudienst is uitgehold. Maar wat wil je? Wij sturen jaarlijks driehonderd jonge mensen weg om in Nederland een opleiding te volgen. Zelfs voor een mbo-opleiding die hier ook is. De meesten blijven er en komen alleen terug voor vakantie.” Andersom barst het op Curaçao van de Nederlanders, waarvan een deel zich stort op toerisme en projectontwikkeling. Dragen de nieuwkomers iets bij aan gemeenschap en milieu? Niet echt, vindt Narain. “Je ziet soms welwillende gelegenhedsclubjes,



Regenwater wordt te snel afgevoerd naar zee.

maar vaak opereren de Nederlanders agressief en inhalig. Zij verversen oude sociale patronen, willen domineren. Noem het gerust postkoloniaal. De lokale bevolking wil hierin niet meer verstrikt raken en houdt zich afzijdig”.

Moeizame energietransitie

De laatste tijd richt Amigu di Tera zich meer en meer op het klimaat en de daarbij behorende energietransitie. Raveneau: “De temperatuur gaat omhoog en de droge tijd duurt langer. Door verdroging infiltreert er meer zout zeewater in het grondwater. De regenbuien zijn korter en feller, waardoor het water snel naar zee stroomt en een hoop aarde en vuil meeneemt. De ochtenddauw is verdwenen en dat heeft invloed op sommige plantensoorten. De raffinaderij is voorlopig



Amigu di Tera

In 1988 richtten Yvette Raveneau en Lloyd Narain de stichting Fundashon Defensa Ambiental op, in 1991 gevolgd door Sosiedat Amigu di Tera. Voor hun verdiensten ontvingen Raveneau en Narain in 2004 van het Prins Bernhard Cultuurfonds de Zilveren Anjer. De activiteiten van Defensa Ambiental zijn sterk teruggelopen. De stichting wordt opgeheven nadat enkele lopende rechtszaken zijn afgewikkeld. Amigu di Tera en Höfi Pastor zijn op Facebook te vinden.

Amigu di Tera beheert het natuurgebied Höfi Pastor met daarin een eeuwenoude kapokboom.

dicht, maar de CO₂-uitstoot op het eiland is nog steeds hoog. De transitie wordt door de besluiteloosheid over de toekomst van olie- raffinaderij tegengehouden, want nog steeds verkondigt de politiek tegen beter weten in dat de raffinaderij weer kan en moet worden opgestart.” Ondertussen gebeurt er wel iets. Een projectgroep van ambtenaren, waarbij ook Amigu di Tera is aangesloten, maakt klimaatplannen. Helaas heeft de projectgroep geen overheidsstatus. TNO is bezig met een proefopstelling voor waterstof, maar de politiek is wantrouwig: waterstof zou niet goed zijn voor de kansen van de raffinaderij. De sleutel voor de energietransitie ligt volgens Raveneau in anders, klimaatbewust bouwen. “De wind moet het huis koelen, niet de airco. Zet geen gebouw meer vol met airco’s en met zonnepanelen erop om die airco’s te laten draaien. Bouw ook niet pal aan de kust, want de zeespiegel stijgt. Er kunnen nog wat windmolens bij, maar wij zijn tegen het mechaniseren van het landschap. Dit is een klein eiland. Wij zijn voorstanders van een mix van niet-fossiele oplossingen waarbij buurten zoveel mogelijk zelfvoorzienend moeten zijn.”

Klein eiland

De uitdagingen zijn groot. “Je hoort vaak: we zijn zo’n klein eiland. Het beetje dat wij kunnen doen, maakt niet uit”, zegt Raveneau. “Maar dat geldt voor iedere plek op aarde.” Schiet Milieudefensie hen weleens te hulp, of omgedraaid: doen zij een beroep op hun

kennis en ervaring? Raveneau: “In de beginjaren wel. En als Milieudefensie actievoert tegen bijvoorbeeld Shell dan steunen wij dat van harte. Bij Friends of the Earth International kwamen we elkaar op conferenties tegen. Daar ervaar je hoe anderen knokken, soms met gevaar voor eigen leven zoals milieuactivisten in Zuid-Amerika bijvoorbeeld. Dat werkt stimulerend en geeft je energie. Maar nu richten we ons meer op de eigenaardigheden en beperkingen van een klein eiland.” Er zijn grote verschillen, vervolgt Narain. “Milieudefensie is een instituut dat geld ontvangt, wij zijn alleen een luis in de pels, waarvoor je hier nauwelijks donoren krijgt. Wij focussen ons op kleine eilanden, waar alles met alles samenhangt. Daar kan Nederland niet mee omgaan. ‘Oké,’ horen wij in Nederland, ‘jullie zijn klein, dus doen we naar rato alles wat minder’. Maar dat gaat voorbij aan de realiteit. Kleine eilanden in ontwikkeling hebben met specifieke zaken te maken. Zo importeren wij hier zo ongeveer alles en de afvalberg groeit en groeit. Je vindt dan ook overal afvalbergjes langs de wegen en in de wildernis. Een afvalbeleid moet hier bij selectief importeren beginnen.”

Sociale rechtvaardigheid

Beiden zijn 75 jaar, de lichamelijke kwetsbaarheid neemt toe. Bij natuurpark Höfi Pastor is de opvolging geregeld. Voor Amigu di Tera rekenen ze op het sociaal-culturele netwerk en op inzet van jongeren. Dat zien ze mondjesmaat gebeuren, want jonge men-

sen doen ook op Curaçao liefst hun eigen ding: kleinere projecten, maar dan afgebakend, bijvoorbeeld op het gebied van landbouw en wijkmoestuinen. Zij hebben geen trek in een groter verband, in een actievoerende beweging. Hoe houden ze het vol? Narain: “De leefbare wereld loopt op zijn einde als we geen drastische maatregelen treffen. De niet-hernieuwbare grondstoffen raken op en er is veel roofobouw. Je ziet gelukkig dat mensen wakker worden. Uiteindelijk gaat het ook over sociale rechtvaardigheid. Arme mensen zijn altijd de dupe. Zij wonen hier onder de rook van de raffinaderij. Rijke mensen plaatsen zonnepanelen, maar de teruglopende inkomsten van het elektriciteitsbedrijf moeten door de armen worden gecompenseerd.” Raveneau vult hem moeiteloos aan. “Wij gaan uit van het sociale, niet van een verdienmodel. Wij verbinden sociaal beleid en milieubeleid, want zonder de mensen is alles wat je doet een eendagsvlieg. Verbinden doe je met onderwijs en altijd maar weer informatie geven. Wij reageren op zaken die mensen aanbrengen, bijna dagelijks krijgen wij telefoontjes: iemand is bezig een stuk natuur af te branden, vuil te storten, illegaal te bouwen. Wij verwijzen door en zo nodig steunen we initiatieven om deze zaken op te lossen. Laat je de mensen zitten, dan verlies je de legitimatie bij de bevolking. Als iedereen een echte vriend van de aarde wordt, kan de grootste ramp vermeden worden. Iedereen moet eigenlijk een Amigu di Tera zijn.” □

“Nederlanders opereren hier vaak agressief en inhalig”

Waar is de tijd gebleven dat je posters ging plakken en voor een handtekening de straat op moest? Internet en sociale media hebben het campagnelandschap voorgoed veranderd. Wat is het beste recept: online of offline actievoeren? Spoiler alert: als je het goed doet, versterken ze elkaar. Tekst **Hidde Jansen** Beeld **Michiel Wijnbergh**

Protestacties, petitities en posts

In haar 50-jarig bestaan organiseerde Milieudefensie tientallen campagnes. Van acties tegen kernenergie, illegale houtkap en milieuvervuiling tot voor het stimuleren van duurzame landbouw en eerlijke handel. Tegenwoordig bereik je met een druk op de knop online duizenden mensen, maar dat was in de vorige eeuw wel anders, vertelt Paul de Clerck, tussen 1993 en 2005 werkzaam als campaigner vliegverkeer en later campagneleider internationaal bij Milieudefensie. “We plakten posters, deelden flyers uit of plaatsten advertenties in kranten of op tv. Op die manier riepen we mensen op om bijvoorbeeld geen wegwerpverpakkingen meer te kopen, vroegen we aandacht voor zure regen of kondigden we

een demonstratie aan.” Ook de kerk werd ingeschakeld, vertelt Oscar Stokvis, hoofd projectbureau bij Milieudefensie. “Via de afdeling ‘kerkenwerk’ hadden we een groot bereik bij de religieuze achterban.” De postkamer draaide in het pre-digitale tijdperk overuren, vertelt De Clerck. “Voor acties waaraan leden konden meedoen, verstuurden we postkaarten. Voor het kopen van een boom voor het Bulderbos bij Schiphol bijvoorbeeld. Dat was behoorlijk bewerkelijk. We moesten van alle inzendingen de gegevens handmatig invoeren en vervolgens iedere koper een brief terugsturen. De komst van internet nam ons bij dit soort acties een hoop administratie uit handen. Via de mail of website kun je mensen eenvoudig oproepen te doneren of zich ergens

bij aan te sluiten. Zo’n simpele handeling verlaagt ook weer de drempel voor mensen om mee te doen.”

Viral

Internet zorgde ook voor de introductie van sociale media. Dankzij sociale media kun je een campagneboodschap razendsnel verspreiden, zegt voormalig campagneleider Freek Bersch, die in 2009 werd aangenomen als eerste sociale media-medewerker van Milieudefensie. Sociale media speelden een belangrijke rol bij de campagnes tegen handelsverdragen CETA en TTIP, vertelt hij. “Met een hashtag of het delen van berichten bouw je in korte tijd een community op. Toen het programma *Zondag met Lubach* #TTIPalarm lanceerde, kwam onze campagne in een stroomversnelling. Miljoenen mensen keken naar dat programma, de hashtag ging viral. Daar konden we met tweets op meeliften. Via Facebook-groepen riepen we mensen weer op om naar onze demonstratie te komen. Zo krijg je door een oproep op tv via sociale media uiteindelijk duizenden mensen op de been. De interactie tussen online en offline is ontzettend

“Spoofing zorgt voor verwarring en een schokeffect bij het publiek. En het zet bedrijven zelf op scherp”



belangrijk voor een goede campagne. Als iets online blijft hangen, is je impact minder.” Het gebruik van sociale media vraagt wel om een constante update van kennis over je doelgroep, vertelt Mélisande van Engelenburg, online marketeer bij Milieudefensie. Zo zijn veel mensen de laatste jaren overstapt van Facebook naar Instagram. “We posten onze foto’s en video’s nu dus steeds meer via Instagram, al heeft dit medium wel wat meer beperkingen als het gaat om delen en doorverwijzen naar websites. Hiervoor leent Facebook zich weer beter. Ook LinkedIn is tegenwoordig een goed kanaal voor campagnes. Vroeger zocht je daar vooral naar personeel. Ondanks de groeiende populariteit maken we geen gebruik van TikTok. Deels omdat we niet de capaciteit hebben om dat medium goed te benutten, maar ook omdat de gebruikers net wat jonger zijn dan onze doelgroep. We richten ons hoofdzakelijk op twintijplussers.”

Om zoveel mogelijk mensen te bereiken, schakelt Milieudefensie af en toe de hulp in van influencers. Van Engelenburg: “Voor een van onze laatste campagnes hebben we Tim Hofman gevraagd een filmpje te delen. Toen andere BN’ers dat zagen, hebben zij dat filmpje ook weer gedeeld. We schakelen ook mensen in via een whatsappgroep: de Apptivist.”

Spoofing

In een van de meest recente campagne filmpjes die op sociale media rondgingen, zitten CEO’s van multinationals als Shell, ING en ABP om een grote vergadertafel. Een voor een kondigen ze aan te stoppen met – investeringen in – vervuulende activiteiten. Helaas is dit niet wat het lijkt: de CEO’s zijn acteurs. Van Engelenburg: “Een voorbeeld van spoofing: je ‘fopt’ mensen door een boodschap op een realistische manier te brengen. Enerzijds herken je de kleuren en het logo

van het bedrijf, maar tegelijkertijd vertellen we onze boodschap of het eerlijke verhaal over wat het bedrijf allemaal doet. Dat zorgt vaak voor verwarring en een schokeffect bij het publiek. Maar het zet ook bedrijven zelf op scherp. Je speelt met hun reputatie en houdt ze een spiegel voor.”

De waarde van de handtekening

Een campagnemiddel dat als een rode draad door de geschiedenis van Milieudefensie heen loopt, is de petitie. Zo zetten in 1988 400 duizend mensen een krabbel voor het beschermen van het regenwoud en verzamelt Milieudefensie in 2011 70 duizend handtekeningen voor een schaliegasvrij Nederland. De Clerck ziet wel dat door de digitalisering de waarde van de petitie is afgenomen. “Vroeger liepen we op straat of festivals rond om handtekeningen te verzamelen. Dan had je er na een dag zwoegen →

“Dan ging je na een dag zwoegen met volle zakken met handtekeningen naar Den Haag”

→ een paar duizend en ging je met een paar volle zakken naar Den Haag. Tegenwoordig kan iedereen online een petitie starten die in no-time 100 duizend keer wordt getekend. Daar schrikt een politicus niet meer van.” Om politici wakker te schudden kun je het volgens Bersch beter iets persoonlijker aanpakken. “Via wijstoppenceta.nl riepen we mensen op Eerste Kamerleden te mailen om tegen het CETA te stemmen. In totaal werden er meer dan 33.000 mails gestuurd. Ik denk dat zo’n volle inbox wel overkomt.” Toch is de petitie volgens Stokvis nog steeds een vast onderdeel van Milieudefensiecampagnes. “Het is een laagdrempelige manier om veel mensen te betrekken. En met de handtekeningen verzamel je ook e-mailadressen, waarmee je mensen kunt vragen om ons ook op andere manieren te steunen.”

Grote mensenmassa’s

In de jaren 70 en 80 brachten protestacties tegen kernenergie tienduizenden mensen op de been. Deze eeuw gaan mensen vooral de straat op om te protesteren tegen handelsverdragen en voor een beter klimaatbeleid. De Klimaatmarsen in 2019 en 2021, waarvan Milieudefensie een van de belangrijkste initiatiefnemers was, zijn met een opkomst van zo’n 40 duizend mensen zelfs de grootste klimaatdemonstraties ooit in ons land. “Het is eigen aan Milieudefensie om veel mensen bij hun campagnes te betrekken, dat is altijd belangrijk geweest”, zegt voormalig Milieudefensie-directeur Wijnand Duyvendak. “Of dat nu online is of fysiek. Een grote opkomst legt gewicht in de schaal, het verleent ook je andere campagnes meer legitimiteit. Het laat zien dat je boodschap gedragen wordt.” “Hoe meer mensen meedoen en hun stem laten horen, hoe groter het draagvlak voor verandering”, beaamt Stokvis. “Een goede campagne valt of staat met een sterke call to

action en handelingsperspectief. Het betrekken van burgers laat ook zien dat ze kunnen bijdragen aan het zichtbaar maken van een probleem, bijvoorbeeld door mensen zelf luchtvervuiling te laten meten. Of dat ze juist onderdeel zijn van de oplossing, door meer biologische producten te kopen. We zijn altijd op zoek naar manieren waarop mensen met ons mee kunnen doen.”

Individueel protest

Toch ziet emeritus politicoloog Hein-Anton van der Heijden dat het protest door de jaren heen is geïndividualiseerd. Van der Heijden onderzocht in zijn werkende leven sociale bewegingen rondom milieu aan de Universiteit van Amsterdam. “Ik ken het vroegere Milieudefensie van heel veel lokale acties. De plaatselijke afdelingen waren behoorlijk autonoom en organiseerden allerhande acties onder de naam van Milieudefensie. Op die manier wisten ze veel mensen op de been te brengen.” Tegenwoordig worden mensen meer als individu aangesproken. “Dan wordt via een algemene oproep een beroep gedaan op individuele leden: procedeer je mee tegen Shell? Steun jij deze actie? Dat werkt wel: mensen voelen zich nog steeds betrokken. De acties op lokaal niveau richten zich nu vooral tegen lokale milieumisstanden.” Die individualisering heeft volgens Stokvis verschillende oorzaken. “Het is een gevolg van de digitalisering van campagnes, maar ook van organisatorische keuzes. We werken inmiddels niet meer met lokale afdelingen, maar vanuit een landelijke organisatie. Wel zorgen we er altijd voor dat individuen of groepen door het hele land lokaal acties kunnen ondernemen.”

Ludieke acties

Als je het bereik en de impact van je campagne zo groot mogelijk wilt maken, werkt een goede combinatie van on- en offline campagnevoeren het beste. “Het mobili-

seren van zoveel mogelijk mensen met een demonstratie is belangrijk,” zegt Bersch, “maar een wat kleinschalige actie, zoals een bezetting, kan ook enorm helpen. Dan moet je wel veel media-aandacht trekken.” De Clerck kijkt met warme gevoelens terug op z’n tijd als activist in de jaren 90, met als hoogtepunt de acties rond de Schipholcampagne. “We knipten een hek door en renden met zo’n vijftig mensen richting de startbaan waar een vliegtuig klaar stond om op te stijgen. Vanwege de veiligheid luisterden we via een radio de communicatie tussen de piloot en verkeerstoren af. Zodra we hoorden dat we gespot waren en de piloot opdracht kreeg te blijven staan, wisten we dat het vliegtuig niet zou opstijgen en gingen we op de startbaan zitten.” Een paar jaar later klom een aantal activisten, onder wie Stokvis, op het dak van een KLM-toestel. Pas na een uur of zes werd de groep door de politie van het dak verwijderd. De actie haalde het achtuurjournaal.

Zulke acties verdwenen begin deze eeuw naar de achtergrond, vertelt Stokvis. “Zeker na de aanslagen van 9/11 is de beveiliging op luchthavens en andere terreinen veel strenger geworden. Door de moord op Pim Fortuyn en Theo van Gogh nam het draagvlak af voor mensen die de openbare orde verstoren. Dat Fortuyn werd vermoord door een milieuactivist kwam het imago van de milieubeweging ook niet ten goede. We zijn ons binnen Milieudefensie gaan bezinnen, want je wilt niet dat de publieke opinie zich tegen je keert. En we wilden niet bekendstaan als een club die telkens hetzelfde trucje doet.” Van der Heijden mist ze soms wel, de ludieke acties van vroeger. “Acties die succes hebben, maar waar je óók om kunt grinniken. Het is nu allemaal wat serieuzer en harder.” Aan de andere kant: zo worden wel successen geboekt. “Shell is natuurlijk het beste voorbeeld. Dat Milieudefensie een manier heeft gevonden om Shell het vuur aan de schenen te leggen, is fantastisch. Ze doen waar politieke partijen nog niet aan toe zijn.” □



Kim van Sparrentak (32)
Werkte bij Milieudefensie: van 2016-2017
Als: communicatiemedewerker duurzaam verkeer
Is nu: Europarlementariër voor GroenLinks

Waarom wilde je bij Milieudefensie werken?
“Ik was naar een infodag geweest voor een baan bij de Europese Commissie. Daar liepen allemaal mensen rond die niet echt mijn type waren: heel formele types in pak. Op de terugweg in de trein zag ik een vacature bij Milieudefensie voorbijkomen. Ik dacht meteen: dit wil ik! Op de middelbare school was het al mijn droom om bij een milieuorganisatie te werken.”

Nu zit je in het Europeparlement. Waarom toch Europa? “Als activist kun je twee kanten op: alleen actievoeren of ook proberen de politiek te beïnvloeden. Beide zijn even belangrijk, als mensen niet de straat op zouden gaan voor het klimaat, zou er in de politiek niet zoveel gebeuren als nu. Bij Milieudefensie heb ik geleerd dat iedereen binnen de klimaatbeweging een belangrijke rol speelt, wat je kwaliteiten ook zijn. We kunnen niet zonder de receptionist, de campagnemedewerker, de organizer. Zelf ben ik goed in creatieve ideeën bedenken. En ik wilde meer jongeren in het Europeparlement. Daarom heb ik me verkiesbaar gesteld. Gelukkig hoef ik er niet de hele tijd in pak te lopen.”

Wat hoop je te bereiken? “Verduurzaming van de digitale sector. Mensen staan nog maar weinig stil bij de impact daarvan. Maar denk aan de grondstoffen die nodig zijn voor mobiele telefoons en het energieverbruik van datacentra. En van software: je kunt ook zo programmeren dat je minder energie verbruikt. Die onderwerpen wil ik op de kaart zetten. En hoe je dat doet, is ook iets wat ik bij Milieudefensie heb geleerd: door samen te werken met bedrijven, burgers en ngo’s. Want dit moeten we echt met z’n allen doen.”

“We kunnen niet zonder de receptionist, de campagnemedewerker, de organizer”

Wie in de archieven van 50 jaar *Down to Earth* duikt, ziet dat de milieubeweging weliswaar allerlei successen heeft geboekt, maar in essentie de strijd aan het verliezen is. Hoe moet het verder met de milieubeweging? En hoe ziet de toekomst er dan uit? “De milieubeweging kan een overkoepelend verhaal ontwikkelen dat uitdagingen en oplossingen met elkaar verbindt.”

Tekst Maarten van der Schaaf Beeld Wageningen University & Research en Shutterstock



Illustratie uit 'De stad van 2120: natuurlijk!' Wageningen University & Research

Moedig voorwaarts ... maar welke kant op?

Bomenkap van Amelisweerd tot aan de Amazone, de uitbreiding van Schiphol, kernenergie, uitstervende diersoorten, vervuilende multinationals en ga zo maar door. De afgelopen 50 jaar zijn ze tientallen keren besproken in dit magazine en nog altijd zijn deze thema's hoogst actueel. Wat wil dat zeggen? Dat *Down to Earth* bestaansrecht heeft? Of juist niet? Want wat hebben al die interviews,

analyses en reportages nu eigenlijk echt bijgedragen aan het beschermen van het leven op aarde? Natuurlijk heeft de milieubeweging veel bereikt. In 1972 betekende het woord 'milieu' waar je vandaan kwam. Rokende schoorstenen stonden in de naoorlogse periode niet voor vervuiling, maar voor welvaart. Er was geen milieuwetgeving, geen aandacht voor natuurbescherming op school en van recycling had nog bijna niemand gehoord. Wie weet hoe de wereld er uit

had gezien als de milieubeweging niet had bestaan. Maar toch. Het klimaatprobleem is een klimaatcrisis geworden, het aantal diersoorten dat met uitsterven wordt bedreigd is opgelopen tot dik een miljoen, de oceanen verzuren en zijn overspoeld met plastic, het leven in de bodem raakt uitgeput, de luchtkwaliteit in onze steden is ziekmakend en steeds meer landen kampen met zoetwatertekorten. Kortom: ondanks de goedbedoelde inspanningen van de milieubeweging zijn de problemen alleen maar groter en complexer geworden. “Tot die conclusie zijn we ook gekomen,” vertelt Donald Pols, directeur van Milieudefensie. “De milieubeweging is heel succesvol geweest in symptoombestrijding, maar de onderliggende oorzaak van al die milieuproblemen, het neoliberalisme, hebben we niet aangepakt. Daardoor komen er voortdurend nieuwe problemen bij.”

problemen, het neoliberalisme, hebben we niet aangepakt. Daardoor komen er voortdurend nieuwe problemen bij.”

Huizenhoge machine

Sinds het Akkoord van Parijs in 2015 richt Milieudefensie zich volledig op het bestrijden van het neoliberalisme, het gangbare politiek-economische model waarbij economische groei centraal staat en multinationals alle ruimte krijgen. Ook als dat ten koste gaat van mens en milieu. Pols: “Het meer-is-beter denken zit overal, in ons politieke systeem, in onze economie, in de wetenschap, de zorg en het onderwijs.

Dat moet veranderen.”

De grote vraag is natuurlijk: hoe verander je dat? Het neoliberalisme bestrijden is immers nogal abstract en het bekt ook niet zo lekker als, pak 'm beet, het beschermen van de Amazone. Pols knikt instemmend. “We staan bij wijze van spreken voor een huizenhoge machine en vragen ons af aan welke knoppen we moeten draaien om het systeem daadwerkelijk te veranderen.” Eén van die knoppen lijkt Milieudefensie te hebben gevonden: rechtszaken voeren tegen multinationals wier klimaatbeleid het Akkoord van Parijs ondermijnen. In de klimaatzaak tegen Shell slaagden Milieu-

defensie en zes andere (milieu-)organisaties erin om de rechter te overtuigen dat Shell haar klimaatbeleid in lijn moet brengen met het Akkoord van Parijs — een historische overwinning voor de milieubeweging.

Systeemspelers

Inmiddels heeft Milieudefensie nog 29 andere multinationals gevraagd om hun klimaatplannen openbaar te maken. Sinds de Klimaatzaak tegen Shell begrijpt elk bedrijf dat dat verzoek niet vrijblijvend is. Bedrijven die hun CO₂-uitstoot niet voldoende naar beneden brengen en daarmee gevaarlijke klimaatverandering dichterbij →

In 1972 betekende het woord 'milieu' waar je vandaan kwam

→ brengen, kunnen vroeg of laat een dagvaarding verwachten. “Multinationals zijn zo groot en machtig”, verklaart Pols de focus op grote bedrijven om verandering te realiseren. “Als zij veranderen, verandert alles om hen heen mee. Hun toeleveranciers, hun afnemers, hun concurrenten, hun lobby en dus de politiek.” Roger Cox, de advocaat die Milieudefensie bijstond in de zaak tegen Shell, beaamt dat. “Klimaatzaken zorgen ervoor dat systeemspelers, zowel overheden als grote bedrijven, op hun verantwoordelijkheid worden gewezen.” Klimatrechtszaken zijn volgens Cox dan ook “een cruciaal instrument” voor systeemverandering. Naast het directe effect ziet de jurist dat ze ook een ondersteunend effect hebben op andere bewegingen die het systeem fundamenteel proberen te veranderen. Cox noemt de aandeelhouders die bedrijven om klimaatactie vragen, zoals Follow This, de beweging die desinvesteringen in de fossiele sector aanjaagt en de wetenschappers die de *carbon bubble* op de kaart hebben gezet. “Dit alles en meer is nodig om de Parijs-doelstellingen te halen”, concludeert Cox.

Brede beweging

Wat moet er dan nog meer gebeuren? Pols ziet nog een andere knop waaraan de komende jaren gedraaid moet worden om het systeem te veranderen: de milieubeweging moet een veel bredere achterban opbouwen. “Mensen met modale en lage inkomens lijden het meest onder het neoliberalisme: zij wonen doorgaans in slecht geïsoleerde, ongezonde huizen, leven in energie-armoede, werken in slechtere omstandigheden, eten ongezonder en leven gemiddeld korter dan mensen met hoge inkomens. Klimaatmaatregelen moeten dus in ieder geval ook ten goede komen aan mensen met een kleine beurs, klimatrechtvaardigheid noem ik dat. We moeten naar

een systeem waarbij de breedste schouders, die ook de meeste CO₂ uitstoten, de zwaarste lasten dragen.” Momenteel is dat niet het geval, integendeel. Mensen die zelf kunnen investeren in de verduurzaming van hun eigen huis krijgen duidelijke euro’s isolatiesubsidie, terwijl huurders het moeten doen met een tochtstrip. Pols: “Als de elitaire milieubeweging niet transformeert tot een brede maatschappelijke beweging, dan gaan we het klimaatprobleem niet oplossen.” De eerste stappen in die richting heeft Milieudefensie inmiddels gezet. Zo wordt er samengewerkt met de Woonbond, de organisatie die de belangen van huurders vertegenwoordigt. En met vakbond FNV om de isolatie van huurwoningen te versnellen, zonder dat de huren omhooggaan.

Schiphol halveren

Ook is de dialoog gezocht met werknemers van Shell en de 29 bedrijven die recent zijn aangeschreven om te praten over hun klimaatplannen. Pols: “Ik zie de werknemers van vervuilende bedrijven als bondgenoten. Neem Schiphol, een van de 29 bedrijven die we om hun klimaatplannen hebben gevraagd. Als het aantal vluchten op Schiphol in 2030 is gehalveerd omdat er alleen nog maar intercontinentaal wordt gevlogen – wat ik hoop – dan wordt er veel minder fijnstof uitgestoten en gaat de gezondheid van de medewerkers van Schiphol er enorm op vooruit. Opvallend genoeg heeft ook de vakbond van Schiphol aangegeven dat ze bereid zijn om na te denken over minder vliegbewegingen.” Het aantal vluchten op Schiphol halveren, hoe realistisch is dat? Pols gelooft dat het kan. “Onze campagne voor klimaatverantwoordelijkheid wordt breed gesteund. Daarnaast ziet het bedrijfsleven op tegen meer rechtszaken. Die schaden hun imago en creëren onduidelijkheid. Door de rechtszaken

ontstaat druk van het bedrijfsleven op de overheid om in te grijpen. Ik verwacht dat de politiek dat uiteindelijk ook zal doen.” Er zijn inderdaad al signalen dat de bedrijvenlobby verandert. In de Agenda 2030 van VNO-NCW en MKB Nederland, getiteld ‘Ondernemen voor brede welvaart’, staat onder meer dat “ondernemingen de verantwoordelijkheid nemen voor de externe effecten van hun handelen en transparant zijn over hun doen en laten.” En specifiek over Schiphol schrijft de werkgeversorganisatie dat de luchthaven zijn “intercontinentale netwerk moet versterken” en er “betere en meer ov-verbindingen moeten komen met grote steden tot 700 kilometer afstand”. Ook lijkt het erop dat de politiek in beweging komt. Sinds 2019 wordt in Brussel onder leiding van Eurocommissaris Frans Timmermans gewerkt aan een klimaatneutraal Europa. En in Nederland lijkt de urgentie eindelijk doorgedrongen nu het kabinet 35 miljard euro heeft uitgetrokken voor een klimaatfonds.

Natuurbescherming

Rechtszaken voeren tegen multinationals, een inclusieve milieubeweging vormen: wat kan de milieubeweging nog meer doen om het systeem te veranderen? En hoe ziet de toekomst er straks dan uit? Plannen en concepten zijn er genoeg. Er wordt veel geschreven – ook in dit blad – over de circulaire economie, over *nature based solutions* en de true price-beweging. Ook alternatieven voor het Bruto Nationaal Product zijn populair, zoals de Genuine Progress Indicator die een brede definitie van welvaart meet. Verder zijn er plannen om ecocide strafbaar te stellen, rivieren, bossen en bergen rechten te geven en de helft van de aarde tot beschermd gebied te verklaren. Volgens Nele Mariën, coördinator bossen en biodiversiteit bij Friends of the Earth International, moet de milieubeweging oppassen om deze modieuze concepten klakkeloos te omarmen. “Neem het idee dat de helft van de aarde beschermd moet worden. Klinkt mooi, maar gaan we dan mensen weggagen van de plek waar ze wonen? Wie gaat beslissen welke mensen plaats moeten maken? En wat doen we met de andere helft van de aarde? Kunnen we daar gewoon doorgaan met vervuilen? Het bekt lekker, maar het gaat nooit werken.” De Vlaamse herinnert zich de

In de stad moet ook ruimte zijn voor natuur.

grote biodiversiteitsconferentie in Rio de Janeiro in 2012. “Daar sprak iedereen over *decoupling*, de noodzaak om economische groei op een of andere manier los te koppelen van de groei van CO₂-uitstoot. Hoor je daar ooit nog iemand over?” In plaats van ons te laten verleiden door allerlei nieuwe ideeën, wijst Mariën liever op een indrukwekkend getal: 80 procent. “80 procent van de biodiversiteit die nog over is, bevindt zich in gebieden waar inheemse groepen wonen. Zij zijn onbetwist de beste natuurbeschermers ter wereld. Dat moeten we erkennen.” Op sommige plekken wordt die inheemse kennis al op waarde geschat en benut. Zo worden 78 natuurreervaten in Australië beheerd door de oorspronkelijke bewoners, die daarmee bijna de helft van alle beschermde natuurreervaten in Australië onder hun hoede hebben. Dat biedt hun de mogelijkheid om de kennis en het management van het land over te dragen aan toekomstige generaties. En daar profiteert heel Australië van, weet Bas Verschuuren, die hier vanuit Wageningen University & Research onderzoek naar doet. “In die natuurreervaten wordt het landschap onder meer met gecontroleerde branden beheerd, waardoor mensen er minder last hebben van de allesvernietigende bosbranden zoals die elders in Australië veelvuldig voorkomen. Die kennis wordt uitgewisseld met andere natuurbeheerders. Die uitwisseling is overigens wederzijds, beide kennisystemen hebben veel te bieden.”

Wildernis in de stad

De Australische aanpak is een voorbeeld van *convivial conservation*, een kijk op natuurbescherming die ervan uitgaat dat de mens in harmonie kan en moet samenleven met de natuurlijke omgeving. Verschuuren spreekt graag van *reculturing*. De biodiversiteit van een landschap is niet altijd gebaat bij de afwezigheid van mensen – de gedachte achter rewilding – en zogenaamde ‘wildernis’ wordt bovendien soms al duizenden jaren door mensen gecultiveerd. Harmonie tussen mens in natuur is niet iets voor alleen het platteland, maar ook voor steden. Net zoals er plek moet zijn voor mensen in de wildernis, moet er ook ruimte gemaakt worden voor natuur in de stad. Dat laatste is ingrijpend voor een dichtbevolkt



land als Nederland, maar er wordt volop aan gewerkt. Zo publiceerden zeventien wetenschappers van Wageningen University & Research in februari een visie op de stad Arnhem in 2120. De onderzoekers schetsen een stedelijk natuurgebied met houten wolkenkrabbers, drijvende woningen, groene daken, schone lucht, meertjes waar vogels broeden en edelherten die in het bos en op de oevers van de rivier struinen. ‘Eén ding is zeker: in zo’n stad is het heerlijk wonen’, schrijven ze in de inleiding. Met zulke langetermijnvisies bewijzen wetenschappers en kunstenaars Nederland een belangrijke dienst, vindt Floris Alkemade, voormalig Rijksbouwmeester en schrijver van *De toekomst van Nederland: de kunst om van richting te veranderen*. “We hebben verbeeldingskracht nodig om ons verlangen naar verandering aan te wakkeren”, zegt Alkemade. “De milieubeweging weet de urgentie van de problemen goed duidelijk te maken, maar een aantrekkelijk perspectief ontbreekt. Als je de massa mee wilt krijgen, heb je een goed verhaal nodig. Dan moet je duidelijk maken dat verandering pijn zal doen, maar dat we er allemaal veel levenskwaliteit voor terugkrijgen.”

Overkoepelend verhaal

De succesvolle klimaatzaken die Urgenda en Milieudefensie hebben gevoerd, ziet Alkemade als “een kwart” van dat verhaal. “De rechtszaken tonen het schandelijk ontbreken van politieke daadkracht. Een blamage en dus uitermate effectief om de politiek in beweging te krijgen. Maar daarmee ligt er nog geen plan om de problemen op te

lossen. Ministeries zijn daar ook niet op ingericht, ze werken in sectoren waarbij de oplossing van de een vaak het probleem van de ander vergroot.” Volgens Alkemade, die als Rijksbouwmeester tussen 2015 en 2021 vrijwel dagelijks in gesprek ging met allerlei mensen over de toekomst van Nederland, ligt daar een kans voor de milieubeweging. “De milieubeweging kan een overkoepelend verhaal ontwikkelen dat sectoren, uitdagingen en oplossingen met elkaar verbindt. Neem het woningtekort, eenzaamheid onder ouderen, klimaatverandering en biodiversiteit. Er ligt een plan om moderne hofeswoningen te bouwen om vereenzaming tegen te gaan. Laten we die dan van hout bouwen, want dat gaat razendsnel en op die manier slaan we CO₂ op in onze woningen. Onder zo’n hofje heb je ook geen dure parkeergarage nodig, want je maakt gebruik van elektrische deelauto’s. Dat scheelt nog een hoop geld ook.” Als het aan Alkemade ligt, neemt de milieubeweging afscheid van haar rol als waarschuwer en doemdenker. “Je kunt mensen niet eindeloos murw beuken met doemscenario’s. Dat maakt hen fatalistisch, of erger nog, passief.” Dat is een risico, erkent Milieudefensie directeur Pols. “Maar ondertussen hebben we toch echt nog maar 8 jaar om gevaarlijke klimaatverandering te stoppen. Het goede nieuws is: als grote bedrijven nu echt aan de slag gaan om hun CO₂-uitstoot drastisch verminderen, dan ziet de toekomst er een stuk beter uit.” □

“De helft van de aarde beschermen klinkt mooi, maar gaan we de mensen die daar wonen dan weggagen?”

50 jaar Milieudefensie, dankzij jou!



FOTO: RICK KEUS

Of je Milieudefensie nu 1 of al 50 jaar steunt,
we zijn blij en dankbaar dat we samen met jou
al 50 jaar onmisbaar zijn voor het milieu en
het klimaat. Dank je wel!

Samen zorgen we dat iedereen een
mooie, groene toekomst heeft.

Bedankt voor jouw steun!

50 jaar
milieudefensie
hoe geef jij onze aarde door?

Mensen | De Activist

Wouter van Eck (56)

Werkte bij Milieudefensie: van 1995-2009

Als: campagneleider landbouw en voedsel

Is nu: voedselbospionier

Waarom wilde je bij Milieudefensie werken?

"Om de wereld te verbeteren. Ik was al actief bij de lokale afdeling in Nijmegen en zat in de redactieraad van het toenmalige *Milieudefensie Magazine*. Zo rolde ik erin. Landbouw en voedsel zijn altijd mijn passie geweest. Op veel onderwerpen die we toen agendeerden, hebben we gelijk gekregen: biodiversiteit, stikstof, reductie van de veestapel. Maar ik heb ook geleerd dat kennis van milieuproblemen niet automatisch leidt tot verstandig beleid. De politiek werkt traag, daar is druk voor nodig."

Ondertussen zat je zelf ook in de politiek, als gemeenteraadslid voor GroenLinks.

"Ik leidde een dubbelleven. Overdag actievoeren in Den Haag of Brussel en 's avonds zat ik in de gemeenteraad. Toch was dat niet zo tegenstrijdig als het lijkt, want eigenlijk deed ik er hetzelfde: mensen informeren en betrekken, je verhaal uitdragen via de media, politici open tegemoet treden. En dat doe ik nu nog steeds. Bij Milieudefensie maakten we duidelijk wat er fout ging bij de industriële landbouw. Nu laat ik zien hoe het anders kan."

Samen met je partner legde je het eerste voedselbos in Nederland aan, Voedselbos Ketelbroek. Nu is er een hele beweging ontstaan. Hoe verklaar je het succes?

"Pieter en ik gingen aan de slag op een kale maisakker, een plek waar de natuur helemaal verdwenen was. Na een paar jaar kregen we door dat het voedselbos echt werkt. Het aantal insecten en amfibieën nam weer toe, en tegelijkertijd ook de voedselproductie. Nu zijn er zeker 120 voedselbossen in Nederland. Het is een omwenteling vanaf de basis, door boeren en particulieren, die perfect aansluit bij de formele doelstellingen van de overheid, maar wel een stuk sneller gaat in het realiseren ervan."

"Kennis van milieuproblemen leidt niet automatisch tot verstandig beleid"

KLIMAATHOROSCOOP

DE KOMENDE 50 JAAR WORDEN TURBULENT. PROBEER JIJ DE AARDE TE HEALEN MET KRISTALLEN OF NEEM JE DRASTISCHER STAPPEN? ONTDEK WAT ER VOOR JOU IN DE STERREN STAAT!



RAM - 21 MAART - 20 APRIL

JE BENT EEN ONDERNEMER IN HART EN NIEREN EN VOLGENS DE STERREN LIG JE OP KOERS ALS HET OM HET KLIMAAT GAAT! WEL OP RAMKOERS, NATUURLIJK, DUS MISSCHIE MOET JE DE KOMENDE 50 JAAR TOCH EENS IETS ANDERS PROBEREN DAN INVESTEREN IN OLIEMAATSCHAPPIJEN, INTENSIEVE VEEHOUDERIJ EN IN DE ONTWIKKELING VAN EEN BROEIKASGASDUPLICATOR.

STIER - 21 APRIL - 21 MEI

HET WORDEN FRUSTRERENDE TIJDEN VOOR DE STIER. DE OPLOSSING VOOR HET KLIMAATPROBLEEM ZAL TOT JE KOMEN IN EEN DROOM. HELAAS LUISTERT ER VERVOLGENS NIEMAND OMDAT ANDERMANS DROMEN ONGEVEER NET ZO INTERESSANT ZIJN ALS HET KIJKEN NAAR VAKANTIEFOTO'S EN NET ZO WAARHEIDSGETROUW ALS DE WERELDVERBETERENDE RECLAMECAMPAGNES VAN SHELL.



TWEELINGEN - 22 MEI - 21 JUNI

JIJ ALS TWEELINGEN WEET WAT DE KERN VAN DE KLIMAATPROBLEMATIEK IS: OVERBEVOLKING. IN EEN VOOR TWEELINGEN KENMERKENDE STAAT VAN DADENDRANG BESLUIT JIJ JE DE KOMENDE NEGEN MAANDEN IN IEDER GEVAL NIET ZICHTBAAR VOORT TE PLANTEN. DAARNA ZIE JE WEL WEER VERDER. MAAR OP PAS OP: JE ZULT BINNENKORT EEN TALL DARK STRANGER ONTMOETEN, MET WIE JE PRACHTIGE BABY'S ZOU KUNNEN KRIJGEN. VOORKOM DIT TE ALLEN TIJDE! BIJVOORBEELD DOOR VOOR RANGE ROVER TE GAAN WERKEN, ZODAT JE ONAANTREKKELIJKEER WORDT DAN OOI.

KREEFT - 22 JUNI - 21 JULI

JE VERANTWOORDELIJKHEIDSGEVOEL OVER HET KLIMAAT ONTWAAKT EN JE VOELT JE LANGZAAM MAAR ZEKER NIET MEER THUIS IN JE OOI ZO GELIEFDE WHATSAPPGROEPEN 'WEEKENDJE CORFU?!' EN 'DE ZEEHONDENBONTGENOOTJES'. DE STERREN ONDERSTEUNEN EEN RADICALE OMSLAG VAN LEVENSTIJL: DENK SHIITAKE KWEKEN, YURTS BOUWEN EN EEN SUCCESVOLLE KETEN VAN KREEFTS-KEERKRINGLOOPWINKELS OPZETTEN.



LEEUW - 22 JULI - 22 AUGUSTUS

ALS LEEUW BLAAK JE VAN HET ZELFVERTROUWEN EN DURF, MAAR PAS WEL OP DAT DEZE KARAKTERTREKKEN NIET TE VEEL DOORSCHIETEN IN NARCISME. WANNEER JE DE KOMENDE TIJD BESLUIT EEN ENORME HOEVEELHEID SPIEGELS TE PLAATSEN IN DE WOESTIJN, IS DE GROTE VRAAG DAN OOK: GAAT HET DE OPWARMING VAN DE AARDE TEGEN, OF IS DIT VOORAL EEN MANIER OM JEZELF NOG MEER EN VANUIT ZOVEEL MOGELIJK HOEKEN TE BEWONDEREN?

MAAGD - 23 AUGUSTUS - 23 SEPTEMBER



DE STERREN IN JOUW STERRENBEELD (HAMAL, SHARATAN EN VIOLA HOLT) GEVEN DUIDELIJK AAN DAT JE TE VEEL OP PSEUDO-WETENSCHAPPELIJKE ZAKEN ALS KRISTALLEN, ENERGIEËN EN HOROSCOPEN VERTROUWT. AANGEZIEN JE ERVAN UITGAAT DAT JE HEALINGSSIESSIE MET GAIA GENOEG WAS OM DE ELEMENTEN VOOR DE KOMENDE 50 JAAR TE KALMEREN, ZAL JE HET MOEILIK KUNNEN VERKROPPEN WANNEER BIJ DE VOLGENDE STORM ER PRECIES EEN BOOM OP JE IBIZA-TUINLOUNGESET VALT.



WEEGSCHAAL - 24 SEPTEMBER - 23 OKTOBER

VAN HUIS UIT BEN JE GEWEND OM TE WIKKEN EN TE WEGEN: TUURLIJK, KLIMAATVERANDERING IS ERG, MAAR HEB JE WELEENS EEN IJSBEER MET EEN PLUIZIGE ZEEHOND BEZIG GEZIEN? JE HEBT JE ALTID PRETTIG GEVOELD BIJ EEN ZEKERE IDEALISTISCHE BALANS (TOFU OP WINTERSPORT, MET DE ELEKTRISCHE AUTO OP SAFARI OM OLIFANTEN TE SCHIETEN), MAAR DE STERREN MOEDIGEN JE AAN DE KOMENDE TIJD OOK EENS ONREDELIJK EN ONEVENWICHTIG TE ZIJN. LIEFST DAN WEL DE WAT KLIMAATBEWUSTERE KANT OP.

SCHORPIOEN - 24 OKTOBER - 22 NOVEMBER

OMDAT JE GEEN ENKEL GELOOF MEER HEBT IN DE REDBAARHEID VAN DE AARDE, BESLUIT JE JE OP TE GEVEN VOOR DE EERSTE BEMANDE VLUCHT NAAR MARS, IN EEN POGING DE MENSHEID DAAR ALSNOG EEN TOEKOMST TE GEVEN. WELLICHT IS HET WEL WAT ONGELUKKIG DAT JE JE IN EEN EERDERE MISANTROPISCHE BUI OOK AL EENS HEBT LATEN STERILISEREN.



BOOGSCHUTTER - 23 NOVEMBER - 21 DECEMBER

JE HAD AL LANGER JE TWIJFELS, MAAR SINDE JE HET DE AFGELOPEN WINTER ECHT BEST WEL FUCKING KOUD VOND, GELOOF JE NIET MEER IN KLIMAATVERANDERING. BOVENDIEN VERDENK JE GERRIT HIEMSTRA VAN DUISTERE PRAKTUKEN (KIKK MAAR NAAR ZIJN WARMTEPOMPI BEWIJS!) DOORDAT DE POOLSTER IN HET NEGENDE HUIS STAAT, KRUG JE EXTRA VEEL ENERGIE OM JE BOODSCHAP VAN DE KLIMAAT HOAX!!!1 TE VERSPREIDEN BIJ AL JE VRIENDEN EN FAMILIE. VERDER VOORSPELT DE TOEKOMST RELATIEF VEEL EENZAME VERJAARDAGEN.

STEENBOK - 22 DECEMBER - 20 JANUARI

JE DRAAGT GRAAG JE STEENTJE BIJ, MET JE CAPPUCCINO MET HAVERMELK EN JE BIENBLOEMENMIX VOOR JE BALKONTUINTJE. MAAR NU IS HET TIJD OM EINDELIJK EENS RISICO'S TE GAAN NEMEN. KETEN JE VAST! ONTMANTEL TATA! INFILTREER IN DE VVD OM ZE VAN BINNENVUT TE SLOPEN! GA RECHTEN STUDEREN OM STRAKS ALLE LUCHTVAARTMAATSCHAPPIJEN HELEMAAL DE MOEDER TE PROCEDEREN!

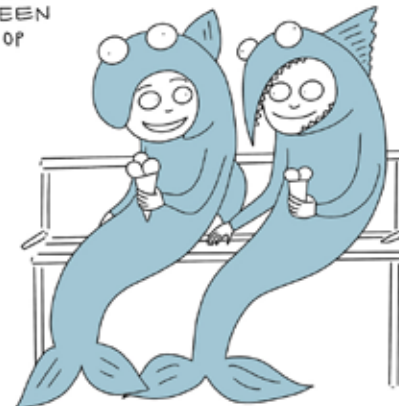


WATERMAN - 21 JANUARI - 18 FEBRUARI

GEEN ENKEL ANDER STERRENBEELD HOUDT HET INDIVIDU HOGER IN HET VAANDEL DAN DE WATERMAN. TOCH BEN JE ER INMIDDELS VAN OVERTUIGD DAT JE IN DE KLIMAATPROBLEMATIEK ALS INDIVIDU GEEN ENKEL VERSCHIL KUNT MAKEN, EN DAT VOORAL OVERHEDEN EN BEDRIJVEN HUN KLIMAATDOELN MOETEN VERANDEREN. IN EEN ULTIEME POGING BEIDE KANTEN TE VERENIGEN BESLUIT JE EEN BOEK TE SCHRIJVEN: 'HET KLIMAAT & IK - HOE IK EINDELIJK OP GEHEEL UNIEKE WIJZE OVERHEDEN EN BEDRIJVEN VERANTWOORDELIJK STELDE VOOR HET KLIMAATPROBLEEM'. HET BOEK LIJKT EERST NAUWELIJKS AAN TE SLAAN, TOT HET OOK BIJ DE GROTERE BENZINESTATIONS TE KOOP KOMT TE LIGGEN.

VISSEN - 19 FEBRUARI - 20 MAART

JE BENT ERVAN OVERTUIGD DAT HET ZEELEVEN VAN ONSCHATBARE WAARDE IS VOOR ONZE PLANEET. AANGEZIEN ONZE OCEANEN IN CRISIS VERKEREN, BEN JE TOT HET BESLUIT GEKOMEN DE KOMENDE TIJD EXTRA VEEL KINDEREN TE KRIJGEN, IN DE HOOP DAT ER EEN DE NIEUWE BOYAN SLAT WORDT. HELAAS WORDT EEN VAN HEN DE NIEUWE JEFF BEZOS.



DOOR KASPER SOETERS & RENKE DE GREEF

“Onderschat je invloed niet”

Wat wensen anderen Milieudefensie toe op haar 50ste verjaardag? “Eerst nog even de wereld veranderen, en daarna met pensioen.” Tekst **Katja Keuchenius**

Ik kijk ernaar uit om met Milieudefensie in gesprek te gaan over hoe we het bereiken van een duurzame toekomst samen kunnen versnellen”, zegt DSM CEO Dimitri de Vreeze op LinkedIn. Hij reageert daarmee op een tot actie manende brief die Milieudefensie eerder stuurde, aan DSM en 29 andere bedrijven. In zijn LinkedIn-post zegt De Vreeze precies die 29 anderen én Edith Schippers te hebben uitgenodigd om samen te kijken “hoe we een urgente verandering in Nederland en daarbuiten kunnen aanmoedigen”.

Voor en na Shell

Het is duidelijk: de plannen van Milieudefensie worden serieus genomen. Daaraan droeg vooral één gebeurtenis veel bij: de uitspraak tegen Shell. “Je hebt echt Milieudefensie voor en na de Shell-uitspraak”, zegt **Greenpeace-directeur Andy Palmen**. “Milieudefensie is veel zichtbaarder in de media en ik hoor het ook als ik met mensen uit de industrie praat. Ze zijn als de dood voor die rechtszaken. Je ziet zelfs een tegenoffensief verschijnen, ook vanuit VNO-NCW.” Zo’n ‘hindermacht’ creëren is volgens Palmen nu de hoofdtaak van Milieudefensie. Toen



hij vanaf 2002 zelf enkele jaren bij Milieudefensie werkte, was dat ook zo. “Het Bulderbos (collectief geplante bomen op de geplande vijfde baan van Schiphol – red.) is daar het mooiste voorbeeld van.” In de decennia daarna stelde Milieudefensie vooral het individu centraal. “Onderwerpen dichtbij de mensen brengen, met bijvoorbeeld campagnes tegen bio-industrie”, licht Palmen toe. Die twee stromingen – hindermacht creëren of het individu aanspreken – wisselen elkaar ook in andere milieubewegingen af. En er is nog een derde: het maatschappelijk debat aanwakkeren.

Debat

In dat laatste was Milieudefensie vooral in haar jonge jaren fanatiek, met veel lokaal georganiseerde ludieke acties. Daarom werd



die weer andere strategieën hebben, zoals het gesprek aangaan met Albert Heijn.” De Jong is altijd lid gebleven van Milieudefensie, ook toen hij werkte voor verschillende ministeries van economie en landbouw.

“Daar zette Milieudefensie vaak zaken op de agenda, zoals biologische landbouw. Onderwerpen agenderen is echt hun kracht.”



Lobbywerk
Ook **Marga Robesin** waardeerde de vele lokale acties van Milieudefensie uit de beginjaren. Ze werkte zelf 37 jaar lang als jurist bij **Natuur &**

Milieu. “Ik typeerde ons altijd als de papieren tijger die lobbyde en procedeerde, en Milieudefensie als de partij die in de schoorstenen klom.” Later richtte ook Natuur & Milieu zich meer op de consument. “Milieudefensie zette vaak hele goede campagnes op”, herinnert Robesin zich. “Het was alleen wel jammer dat die soms ook abrupt weer ophielden. Dan kwam er een nieuw onderwerp en gingen ze dáár weer vol in.” Rond de eeuwwisseling was er even sprake van een fusie tussen beide organisaties. Dat dat niet lukte – vooral vanwege cultuurverschillen – vond Robesin destijds jammer. Nu denkt ze daar anders over: “Juist die diversiteit aan clubs maakt ons sterker.” Inmiddels is Milieudefensie weer meer bezig met lobbywerk, ziet Robesin. Ook op Europees niveau, en op de langere termijn. “Klimaatrechtvaardigheid lijkt mij in elk geval een langerdurend thema.”

Privileges

Het werk strekt zich nog verder uit, voorbij de Europese grenzen, zegt **Shenna Sanchez** van koepelorganisatie **Friends of the Earth Europe** (FoEE). En dat is hard nodig, vindt Sanchez. “De grote meerderheid van multinationals en banken die verantwoordelijk zijn voor klimaatontwrichting en sociale

ongelijkheid, zijn Europese bedrijven. Wij, als grote ngo’s in Europa, moeten gebruikmaken van onze privileges om deze machtige bedrijven aansprakelijk te stellen.” Milieudefensie, onderdeel van het FoEE-netwerk, triomfeerde vorig jaar samen met boeren en vissers in Nigeria tegen – alweer – Shell. De strijd duurde lang, 13 jaar. Alali Efanga en Chief Barizaa, twee van de eisers die de zaak aanspanden, waren al overleden toen de uitspraak er eindelijk lag. “Intensivering van ons werk op internationaal niveau, zoals de Shell-zaak, schept een belangrijk precedent voor toekomstige rechtszaken”, zegt Sanchez. Ze wenst Milieudefensie voor haar 50ste verjaardag toe dat “ze



Internationale bril

Ook Greenpeace-directeur Palmen adviseert Milieudefensie om nog meer een internationale bril op te zetten. “Onderschat je invloed als organisatie niet. Greenpeace Duitsland gaat nu Volkswagen aanpakken, op basis van de Shell-uitspraken.” Palmen zag Milieudefensie op de klimaatconferentie in Glasgow al over de juridische strategie van de Shell-zaak vertellen en hoopt daar meer van te zien. “Dan kun je niet alleen Nederland, maar de hele wereld veranderen. Als je 50 bent is dat misschien wel het mooiste wat je kunt doen. Dan kun je daarna met pensioen.” □

Voor welke toekomst kiest JMA?

Toen ik in 2014 voorzitter werd van JMA, voelde ik de verantwoordelijkheid om samen met honderden leden om te strijden voor een beter klimaat en een rechtvaardig klimaatbeleid. Samen met mijn bestuur mocht ik een nieuwe bladzijde toevoegen aan de rijke historie. Met onder meer Koelestudenten (studentenhuizen streken met elkaar om de laagste energierekening) en de Underwear-run (we renden met 80 studenten in ondergoed door Amsterdam om aandacht te vragen voor de vervuilende katoenindustrie) bleek dat een mooie bladzijde te zijn.

Jongeren Milieu Aktief (zoals het vroeger heette) is 31 jaar geleden opgericht door Wageningse studenten die zich lieten inspireren door het Brundtland-rapport. Zij wilden met JMA de belangen van de ‘toekomstige generaties’ behartigen. Vooral in de beginjaren had JMA veel invloed. Het richtte onder meer EcoNaction, LHUMP (voorloper van StudentenvoorMorgen) en zo’n vijftien andere universitaire milieuplatforms op. Eind jaren 90 werd de subsidie aan JMA stopgezet onder het mom van liberalisering. Na enkele omzwervingen kwam het in 1999 onder de hoede van Milieudefensie.

De rijke geschiedenis heeft ons veel goodwill en impact gebracht. Veel vrijwilligers van JMA treden toe tot de gelederen van Milieudefensie, overheden of andere ngo’s. Zij blijven vanuit hun nieuwe functies strijden voor een beter klimaat en helpen JMA waar mogelijk. Daarbij hielp het zeker dat JMA destijds een van de weinige jongerenklimaatorganisaties was. JMA-vrijwilligers voegen nog steeds elk jaar een mooie bladzijde toe aan die rijke historie, maar ondertussen wordt het wel steeds moeilijker om je als organisatie te onderscheiden. Dat komt door onder meer het versnipperde landschap. Jongerenorganisaties als Fridays For Future, Jongerenvertegenwoordigers Duurzame Ontwikkeling en Jonge Klimaatbeweging hebben allemaal een prominente rol binnen de jongerenklimaatbeweging. Ironisch genoeg richtte JMA zelf twee van haar concurrenten op, StudentenvoorMorgen en Jonge Klimaatbeweging. Daar heb ik als oprichter van de Jonge Klimaatbeweging ook een aandeel in gehad. Destijds was het een logische keuze om met een nieuwe jongerenorganisatie vervolg te geven aan het JongerenKlimaatmanifest, nu maakt hun succes het voor JMA moeilijk zich te onderscheiden.

Het komende jaar wordt enorm belangrijk voor JMA. De club sluit een nieuwe samenwerkingsovereenkomst met Milieudefensie, een belangrijke keuze. Kiest JMA voor verzelfstandiging of voor het voortzetten als jongerenteam binnen Milieudefensie? Hoe zien de JMA-jongeren de toekomst voor zich? JMA heeft zichzelf vaker opnieuw moeten uitvinden. Ik wens hun veel wijsheid toe bij het maken van die keuze. Mijn advies zou zijn om te kiezen voor radicale klimaatrechtvaardigheid. Behalve dat het zou passen bij JMA’s idealen, brengt klimaatrechtvaardigheid ook jonge klimaatactivisten op de been. Eén ding is zeker. Milieudefensie en JMA kunnen niet zonder elkaar. Want samen kan het anders.

Lawrence Cheuk was jarenlang actief als jongere klimaatactivist. Hij was voorzitter van JMA en lid van het Europees jongerenbestuur. Hij zet zich in voor een rechtvaardig klimaatbeleid, inclusiviteit en antiracisme.



50 jaar Milieudefensie

In 1971 werd de Raad voor Milieudefensie opgericht door een groep wetenschappers. Een van hen, Wouter van Dieren, had een drukproef bemachtigd van het rapport van de Club van Rome. Het startkapitaal, 5.000 gulden, kwam van Prins Bernhard. Een jaar later wordt het rapport gepubliceerd. ‘Limits to growth’ slaat in als een bom. In hetzelfde jaar wordt Vereniging Milieudefensie geboren, als ‘opvolger’ van de Raad voor Milieudefensie. Als vereniging – met 8.000 leden – sluit Milieudefensie zich aan bij het wereldwijde netwerk Friends of the Earth International, ook in 1972. Milieudefensie gaat lobbyen, demonstreren, druk opvoeren, actievoeren. Een greep uit 50 jaar. ➔

Beeld Michiel Wijnbergh

‘Stop fout vlees’ was het eerste burgerinitiatief dat, met 106.975 ondertekenaars, voldoende handtekeningen haalde om in de Tweede Kamer besproken te worden. Inzet: duurzame en diervriendelijke veehouderij. Rozemarijn Warning (vooraan links in beeld) was destijds, in 2007, vrijwilliger voor Milieudefensie. “We wisten: als een actie uniek is, kom je makkelijker in de pers en krijg je aandacht voor je zaak. Bij het aanbieden van de dozen handtekeningen zijn we dus met zeker honderd Miss Piggies naar de Tweede Kamer gegaan.” De latex neuzen, pruiken en brillen waren van Milieudefensie. “Die neuzen werden met lijm opgeplakt en het was nog best een gedoe om ze er daarna weer af te krijgen.” De Miss-Piggies-foto’s haalden menig voorpagina. Het burgerinitiatief zelf was minder succesvol: op 13 december 2007 bespreekt de Tweede Kamer het, maar het voorstel haalde het niet.



Tijdens de COP 6 in Den Haag (2000) bouwt Milieudefensie, samen met Friends of the Earth International, een 400 meter lange **dijk tegen klimaatverandering**. Jasper Korff was campagneleider. “We hadden flink geoeft op het strand, want de dijk mocht natuurlijk niet instorten. De zakken konden niet helemaal vol, dan werden ze te zwaar. We waren met ongeveer 6.000 actievoerders uit veertig landen. Mensen stonden schouder aan schouder zakken door te geven, heel symbolisch.” COP-voorzitter Jan Pronk kwam de dijk inspecteren. “We gaven hem een zandzakje mee, dat heeft rest van de week op zijn voorzitters-tafel gelegen.” Korff kijkt met plezier terug op de actie. “Demonstraties worden krachtig als je iets kunt dóén, zeker met zoveel mensen. Dan kunnen onderhandelaars zien dat mensen zich zorgen maken.” Toch komt het in Den Haag nog niet tot een klimaatakkoord.

Op de plek waar Schiphol een nieuwe start-baan wil aanleggen, koopt Milieudefensie twee stukken grond die in kaveltjes worden doorverkocht aan het publiek. Er wordt een bos aangelegd: **het Bulderbos**. Peer de Rijk was verantwoordelijk voor het verkopen van bomen. Op de speciale plantdag, 6 november 1994, komen zo’n 6.000 mensen hun boom planten. De Rijk: “Het was nog een hele logistieke organisatie. De avond ervoor begonnen we met opbouwen, we hebben daar ook geslapen.” Alle Schiphol-acties brengen Milieudefensie naar de onderhan-delingstafel, maar het overleg levert niets op. Toch vond De Rijk het een zinvolle actie. “Er was een groot gevoel van enthousiasme en saamhorigheid. Ook omwonenden voelden zich gesteund. De groei van de luchtvaart kwam nadrukkelijk ter discussie te staan.” Het Bulderbos bestaat nog steeds en kan dus bijna zijn 30-jarige jubileum vieren.

Beeld Michiel Wijnbergh



Van 1998 - 2013 loopt de bij lokale afdelingen populaire campagne **EKO-tellingen**. Vrijwilligers tellen jaarlijks in supermarkten door het hele land hoeveel biologische producten ze verkopen. Het helpt bij de opmars van biologische producten. In 2005 doet Milieudefensie hetzelfde bij houten tuinmeubelen: na 5 jaar verkopen bouw-markten en tuincentra veel meer duurzaam hout.



1. Weet u nog, dat gat in de ozonlaag? In de jaren 80 voerde Milieudefensie samen met andere milieu- en consumentenorganisaties campagne tegen **CFK's** in spuitbussen. Intussen is de ozonlaag zich aan het herstellen dankzij een internationaal verbod op drijfgassen.
2. In de jaren 80 kunnen mensen met al hun milieuvragen terecht bij de **MilieuTelefoon**. Een succes: op het hoogtepunt beantwoordt de Milieutelefoon duizenden vragen per jaar. In 1998 gaat de Milieutelefoon zelfstandig verder als MilieuCentraal, dat nog steeds bestaat.
3. Milieudefensie voert in de jaren 80 actie voor minder en schoner autoverkeer, om **zure regen** tegen te gaan. Effectief milieubeleid heeft de verzuring door zwavelvervuiling inmiddels sterk teruggedrongen. De verzuring door stikstofvervuiling is nog altijd een probleem.



Beeld Marten van Dijk

In 2016 start Milieudefensie een campagne tegen **TTIP**, het beoogde handels-verdrag tussen de EU en de VS. Na een goeie kick-starter van tv-programma *Zondag met Lubach* sluiten steeds meer organisaties, boeren en ondernemers zich aan. De onderhandelingen worden stopgezet door toenmalig president Donald Trump, daarna weer opgestart, om vervolgens als “achterhaald en niet langer relevant” te worden afgebroken door de Europese Commissie.



Beeld Marten van Dijk

Vier Nigeriaanse boeren klagen in 2008 samen met Milieudefensie Shell aan, in verband met de groot-schalige vervuiling van de Nigerdelta. Op 29 januari 2021 doet de rechter eindelijk uitspraak: het hoofd-kantoor van Shell had meer moeten doen om olie-lekkages te voorkomen en **Shell Nigeria** moet schadevergoedingen betalen. Eric Barizaa Dooh, zoon van een van de eisers, was bang dat Shell er onderuit zou komen. “Mijn met olie besmeurde hand was bewijsmateriaal. Shell beweerde dat de visvijvers, het land en het hele ecosysteem niet lan-ger vervuild waren.” Ook toen de datum voor de uitspraak werd vastgesteld, had hij er weinig ver-trouwen in. “Mensen maakten me belachelijk, al die jaren procederen, en dat alles zonder resultaat.” Erics vader, Barizaa Tete Dooh, was al in 2012 gestorven. Bij de uitspraak hield Eric het niet meer droog. “Ik had nooit gedacht dat we een precedent zouden scheppen voor de hele wereld, dat de fos-siele industrie moet toegeven dat een schoon milieu een recht is en dat de vervuiler moet betalen. *Long live Friends of the Earth Netherlands. Long live advocates for a clean environment and long live the Dutch climate justice movement!*”

Ga jij dit tuinseizoen ook
voor planten zonder pesticiden?

Kies biologisch.

sprinkl

Dé webshop voor biologische tuinplanten
www.sprinkl.co

Met de kortingscode **Downtoearth** krijg je 5 euro korting op een bestelling vanaf 30 euro. Wees welkom!

Mensen | De Activist

Tessel Hofstede (46)

Werkte bij Milieudefensie: van 2002-2006

Als: o.a. netwerk- en achterbanmedewerker

Is nu: coördinator bron- en contactonderzoek
GGD

Hoe kwam je bij Milieudefensie terecht? "Ik was een paar jaar op reis geweest en zocht gewoon leuk werk. Ik was nog helemaal niet zo bezig met duurzaamheid. Milieudefensie zocht iemand om een manifestatie voor de Tweede Kamerverkiezingen te organiseren. Daarna ben ik gebleven en heb ik van alles gedaan. Met als rode draad: organiseren, structuur aanbrengen, zorgen dat dingen goed geregeld zijn. Dat doe ik graag en daar ben ik goed in."

Wanneer is duurzaamheid wel echt belangrijk voor jou geworden? "Eerlijk gezegd pas een jaar of twee geleden. Twintig jaar geleden was het vooral een rationele keuze, om het goede te willen doen voor het milieu en de wereld. Dat bleef een beetje abstract. Toen ik bij Extinction Rebellion (XR) betrokken raakte, voelde het als een elektrische schok. Daar hoorde ik de harde feiten over de klimaatcrisis. Dat we op weg zijn naar uitsterving als mensheid, omdat de aarde op best wel korte termijn onleefbaar wordt. Dat voel ik nu helaas wel echt en dat maakt niet bepaald gelukkig. Tegelijkertijd vind ik dat iedereen dat zou moeten weten."

Na Milieudefensie ben je op allerlei plekken blijven organiseren en structureren. Van bouwplaatsbeheerder bij vereniging Aardehuizen tot nationaal coördinator bij XR. Wat is daar activistisch aan? "Als je het goed doet, kun je kleine systemen veranderen in de goede richting. Daarom ondersteun ik bijvoorbeeld als gespreksleider groene organisaties bij sociaalcratische besluitvorming. Dat leidt tot meer gelijkwaardigheid binnen een organisatie en betere besluiten. Bij XR zit mijn termijn als coördinator er alweer op en ben ik nu weer gewoon kanonnenvoer bij acties. Dat vind ik eigenlijk nog leuker om te doen."

"Nu ben ik weer gewoon kanonnenvoer bij acties.
Dat vind ik eigenlijk nog leuker"

Hoe word je klimaatjournalist?

Het klimaat is – eindelijk – een hot topic in de media. Stel, je komt net kijken in het vak. Waar begin je dan? Vier gedreven journalisten geven tips. Tekst **Marjolein Koster** Beeld **Shutterstock**

Journalisten draaien niet meer om klimaatverandering heen. Meerdere Nederlandse media hebben het tot speerpunt benoemd en wereldwijd groeit het aantal artikelen. Driekwart van de Nederlanders maakt zich zorgen over de gevolgen van klimaatverandering. Voor het eerst hebben we een minister voor Klimaat en Energie. Iedereen heeft het over de hoge gas- en benzineprijzen. Reden genoeg voor journalisten om zich op dit onderwerp te storten. Maar hoe doe je dat?

“Klimaatjournalistiek onderscheidt zich niet heel erg van andere vormen van journalistiek”, vindt Han van de Wiel, freelancer voor dit magazine en docent op de School voor Journalistiek. “Je moet goed onderzoek doen, hoor- en wederhoor plegen, onpartijdig zijn en transparantie bieden over je bronnen.”

Jaap Tielbeke van *De Groene Amsterdammer* voegt nog een belangrijke vaardigheid aan het lijstje toe: “Een van de kernvaardighe-

den van journalisten is dienen als tussenpersoon, waardoor je kennis uit de universitaire wereld ontsluit voor een breder publiek.”

Ethisch te werk gaan

Een vertaalslag maken vanuit de wetenschap dus. Alleen, wat als je geen toegang hebt tot die wetenschap of als de informatie er niet is? “Een belangrijke uitdaging voor ons is om Engels te leren”, zegt de Mexicaanse klimaatjournaliste Yanine Quiroz. “De meeste journalisten in Latijns-Amerika kunnen alleen Spaans, maar bijna alle rapporten zijn in het Engels.” Daarnaast is er volgens Quiroz ook gebrek aan goede universitaire programma’s. Een belangrijke bron van informatie voor haar verhalen is de inheemse bevolking in Mexico. “Zij weten alles van bosbehoud en herstel na bomenkap. Door hun een stem te geven, gaan mensen het probleem ook beter snappen.” Volgens Quiroz is een goede klimaatjournalist iemand die bovenal ethisch te werk gaat en een gevoel van verantwoordelijkheid heeft.

Sinds 2018 is een ware renaissance in de klimaatjournalistiek op het Afrikaanse continent

Gebrek aan informatie

Ook de Nigeriaanse journalist Olatunji Olaigbe focust zich vooral op de problemen die zich in zijn land voordoen. “Het noorden van ons land ligt in de Sahara en is droger dan ooit. Onze hoofdstad Lagos in het zuiden is letterlijk aan het overstromen vanwege de zeespiegelstijging. Maar er worden hier bijna geen data verzameld. Dat moeten we allemaal zelf doen.” Momenteel werkt Olaigbe aan een verhaal over de Nigeriaanse migratieroutes voor vee die door klimaatverandering haast verdwenen zijn. “Door de droogte groeit daar niets meer. Ik ga nu letterlijk die route af om de vegetatie van nu te vergelijken met vroeger.”

Bruggen bouwen

Misschien zorgt het gebrek aan informatie er ook wel voor dat het in Nederland nog niet helemaal ingeburgerd is om samenwerkingen aan te gaan met journalisten uit andere landen. Tielbeke heeft zelf niet veel cross-borderverhalen gemaakt, maar *De Groene Amsterdammer* publiceert wel regelmatig verhalen van journalisten uit het buitenland. “Voor veel mensen uit andere werelddelen zijn de gevolgen van klimaatverandering al realiteit en dat zien we hier nogal eens over het hoofd.”

Quiroz, die vorig jaar samen met Spaanse journalisten aan een verhaal over recycling werkte, doet daarom een oproep aan westerse journalisten: “Door de taal en het onderwijs hebben jullie veel meer toegang tot informatie. Gebruik dat om bruggen te bouwen met klimaatjournalisten over de hele wereld. Jullie rol is essentieel.”

Olaigbe heeft die impact van internationale media al gezien. “Hier zijn de weersomstandigheden extremer en de gevolgen zichtbaarder. Doordat buitenlandse journalisten



Door de droogte in Nigeria groeit er nauwelijks nog gras voor het vee.

Tips voor de beginnende klimaatjournalist:

Olatunji Olaigbe: “Begin bij de gevolgen van klimaatverandering in je eigen omgeving. Ga zitten, kijk om je heen, luister en voel. De plek waar ik woon in Nigeria is zoveel warmer geworden en de luchtvochtigheid is enorm toegenomen. Hierdoor ging ik begrijpen wat klimaatverandering inhoudt.”

Jaap Tielbeke: “Als journalist heb je een goed excuus om aan te kloppen bij slimme en interessante mensen, maak daar gebruik van. Praat met die wetenschappers, maar maak je eigen afwegingen en schrijf het verhaal op in je eigen woorden.”

Yanine Quiroz: “Zorg ervoor dat de stem van de lokale bevolking, en van mensen die geraakt worden door klimaatverandering, gehoord wordt.”

Han van de Wiel: “Als je je als freelancer wil focussen op klimaat, doe het dan met een groep. Het allerbelangrijkste is dat er iemand in het team zit die overweg kan met data, die dat begrijpt, kan verwerken en op een aantrekkelijke manier kan presenteren.”

hier verhalen kwamen maken, zijn Afrikaanse journalisten ook meer geïnteresseerd geraakt in het onderwerp.” Volgens hem is er sinds 2018 een ware renaissance in de klimaatjournalistiek op het Afrikaanse continent.

Van ontkenning tot acceptatie

Maar wat voor soort verhalen zouden er nú gemaakt moeten worden? “30 jaar geleden moest je ook altijd iemand aandragen die zich afvroeg of klimaatverandering bestond of niet”, zegt Van de Wiel. “Nu hebben vrij-

wel alle media in Nederland besloten: het bestaat gewoon. We hoeven niet elke keer een weerwoord te halen.”

Met die discussie is een hoop kostbare tijd verloren gegaan, zegt ook Tielbeke, maar inmiddels is het een gepasseerd station. “Wat ik nog wel vaak zie, is dat we bij extreme weersomstandigheden – zoals de overstromingen in Limburg of de hoge temperaturen op de polen momenteel – vaak in een technische discussie vervallen: in hoeverre heeft klimaatverandering daar nu precies aan bijgedragen? Wetenschappelijk is

dat een belangrijke discussie, maar voor het brede publiek is de relevante boodschap: de kans op dit soort weersextremen wordt groter naarmate de wereld warmer wordt.” Door die technische discussie blijft het grotere plaatje, dat klimaatverandering het hele speelveld op z’n kop zet, onderbelicht.

Herhaling van zetten

Tegelijkertijd is het vertellen van dat grote verhaal juist ook een uitdaging voor Tielbeke. “Hoe kan ik een verhaal dat in de kern niet verandert, toch telkens op een verrassende manier onder de aandacht brengen? Ik schrijf nu ongeveer 7 jaar over het onderwerp en ik merk dat ik in herhaling val. Hoe zorg ik dat het aansprekend blijft en mensen aanzet tot nadenken?”

Als je je echt wilt verdiepen in de technische aspecten van klimaatverandering, dan is daar specifieke kennis voor nodig, maar er zijn veel meer manieren om het onderwerp te belichten, zegt Van der Wiel. “Je kunt ook schrijven over prijsmechanismes om CO₂ te beprijsen, over Europese handelssystemen en energiearmoede. Waar komen de subsidies eigenlijk terecht? Hoe moet Nederland in de toekomst zijn energievoorziening gaan regelen? Dit soort onderwerpen worden alleen maar belangrijker en als je je als journalist daarin specialiseert, dan gaat dat echt z’n vruchten afwerpen.” □

Laat de kust met rust

Elke vierde van de maand vullen de Argentijnse straten zich met een protesterende menigte. Mensen lopen te hoop tegen de plannen van Equinor, Shell en YPF om nog dit jaar te starten met de eerste fase van olie- en gaswinning in de Argentijnse zee. De eerste overwinning is geboekt.

Tekst **Miriam Vreman** Beeld **Daniël Gomez**

Zo’n 300 kilometer voor de Argentijnse kust, ter hoogte van kustplaatsen als Mar del Plata, Necochea en Miramar, willen drie oliebedrijven beginnen met seismisch onderzoek. Dat zou de eerste fase van exploitatie moeten zijn, die moet uitwijzen of er olie- en gasvoorraden in de zeebodem zitten. De komst van die offshore-industrie is goed nieuws voor de ontwikkeling van de kustplaatsen, beweert de overheid.

Laatste werkdag

Vorig jaar juli organiseerde het ministerie van milieu en duurzame ontwikkeling een *audiencia pública*, een driedaagse publieke consultatie. Een relatief nieuwe Argentijnse wet voorziet in het organiseren van zulke consultaties, met als doel het betrekken van burgers bij plannen van de overheid. Onderwerp van gesprek dit keer: de milieu-impactstudie voor drie offshore-‘blokken’, afgebakende stukjes zeebodem, die eerder dat jaar waren geveild. Het Noorse Equinor verkreeg alle drie de blokken voor de kust bij Mar del

Plata, Necochea en Miramar. Het bedrijf deel één blok met het Argentijnse YPF en één met zowel YPF als Shell. De *audiencia pública* markeert het begin van een steeds zichtbaarder verzet, zegt Víctor Quilaqueo, onderzoeker bij de Argentijnse organisatie OPSur (Observatorio Petrolero Sur). Tijdens de consultatie spraken 373 personen zich uit over de plannen; maar vijftien van hen positief. Het ministerie beloofde een herziening van het proces. Maar op de laatste werkdag van het jaar, 30 december 2021, gaf de overheid de drie bedrijven tóch toestemming om te beginnen met het onderzoek.

Breed verzet

Seismisch onderzoek bestaat uit het veroorzaken van extreem krachtige geluidsgolven van lage frequentie waarmee de structuren onder de zeebodem in kaart worden gebracht. Op die manier kunnen aanwezige olie- en gasvoorraden worden opgespoord. De trillingen brengen schade toe aan het zeeleven en zijn daarmee een aanslag op de

Offshore

Argentinië beschikt over grote olie- en gasreserves. Het bekendste voorbeeld, Vaca Muerta in het noorden van Patagonië, is de op twee na grootste schaliegasvoorraad ter wereld. Tot een paar jaar geleden was offshore olie- en gaswinning geen big business voor Argentinië. Pas toen de Verenigde Naties in 2016 de zeegrenzen van Argentinië opnieuw bepaalden en het land de soevereiniteit over grote stukken zeebodem kreeg, kwamen de ontwikkelingen in een stroomversnelling. De Argentijnse overheid kreeg het mandaat over nieuwe offshore-bronnen. Toen Juan José Aranguren, na een lange loopbaan bij Shell, in 2015 de nieuwe minister van Energie werd, kon de institutionele basis – procedures voor veilingen, vergunningen et cetera – worden gecreëerd om offshoreboringen mogelijk te maken. 2019 markeert het kantelpunt: 18 offshore-blokken worden geveild aan 13 bedrijven, waaronder Equinor, Shell, Total, BP, ExxonMobil en Qatar Petroleum.

biodiversiteit, zo vrezen de deelnemers van de consultatie. En dat is niet het enige. De kustregio van de provincie van Buenos Aires leeft voornamelijk van toerisme en visserij. Als er olie of gas gevonden wordt, zal dat het startsein zijn voor verdere exploitatie. Veel mensen zijn bang voor vervuiling en olie-lekkages als gevolg van de olie- en gaswinning, en zien hun toekomstige verdiensten in rook opgaan. Maar het verzet is breder dan dat, vertelt Quilaqueo. Mensen beseffen dat dit project niet alleen gevolgen zal hebben voor de regio van Buenos Aires, maar ook voor



Wereldwijd verzet

Niet alleen in Argentinië gaan mensen de straat op om te protesteren tegen de komst van nieuwe fossiele energieprojecten en de impact van bestaande projecten. Ook in landen als Peru, Uruguay, Mozambique, Nigeria en Zuid-Afrika is het verzet zichtbaar. In Zuid-Afrika bevestigde het Hooggerechtshof onlangs het vonnis dat Shell verbiedt om ten zuiden van de Oost-Kaap seismisch onderzoek te doen. En in verschillende Europese landen spreken groepen zich uit tegen het beleid van de daar gevestigde bedrijven.

andere provincies. Dit zijn tenslotte pas de eerste drie van achttien geveilde blokken in de Argentijnse zee. Mensen maken zich zorgen over klimaatverandering, de nationale energievoorziening van de toekomst, duurzame ontwikkeling. En de kwaliteit en objectiviteit van de milieueffectenrapportage deugen niet.

Transitiebrandstof

De klimaatwetenschap is duidelijk: het aanboren van nieuwe fossiele energiebronnen is een slecht plan. Ook Argentinië heeft zich verbonden aan de klimaatdoelstellingen van Parijs. Maar de mondiale afhankelijkheid van fossiele brandstoffen is enorm, zegt Qui-

laqueo, en daarom zijn nieuwe offshoreprojecten nog altijd interessant. Bovendien speelt paradoxaal genoeg het klimaatbeleid een aanjagende rol. De verwachting is dat er in de Argentijnse zee olie én gas gevonden zal worden, en gas wordt – ten onrechte – gezien als een transitiebrandstof. Voor bedrijven als Equinor en Shell is het aanboren van nieuwe olie- en gasbronnen gewoon onderdeel van hun businessmodel. Maar hoe zit dat met de Argentijnse overheid? Die heeft te maken met een grote schuld bij het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de daarmee samenhangende economische crisis in het land, legt Quilaqueo uit. “De overheid ziet de opmars van de extrac-

tieve sector als iets noodzakelijks, iets mogelijks, iets wenselijks.” Olie- en gaswinning is goed voor de nationale economie en garandeert de instroom van dollars, waarmee de overheid hoopt haar schuld af te betalen en de economie te herstellen.

Elke 4de van de maand

De protesten vinden plaats in tientallen steden. In hun woede over het negeren van de uitkomsten van de publieksconsultatie en de plotselinge toestemming voor Equinor, waren veel mensen bereid de straat op te gaan. Sinds januari wordt er op elke 4de van de maand geprotesteerd. De vele bosbranden die Argentinië de afgelopen maanden teisterden en recente olierampen zoals die van Repsol in Peru, versterken de protestbeweging nog verder. Het belangrijkste is nu het vertragen van het proces, zegt Quilaqueo: het uitstellen van de daadwerkelijke start van het werk in de zee. Daarmee kan tijd gewonnen worden die Quilaqueo en de zijnen nodig hebben om het project ter discussie te stellen, aanvullend onderzoek te doen en samen te werken met lokale partijen en groepen die zich verzetten tegen nieuwe (offshore)projecten. “Voor ons is de opkomst van de offshore-industrie nieuw, maar in veel landen – Brazilië, Mozambique, Nigeria – hebben groepen al heel lang ervaring met dergelijke projecten. Het uitwisselen van kennis en ervaringen is erg belangrijk.” Hij hoopt dat Europese organisaties druk gaan uitoefenen op de bedrijven. “Zij moeten die bedrijven dwingen hun activiteiten in lijn te brengen met het Klimaatakkoord van Parijs, en een rem zetten op nieuwe fossiele projecten.”

Uitstel

Ondertussen is het eerste uitstel een feit. In maart 2022 werd het seismisch onderzoek door de rechter opgeschort vanwege gebrekkelijke naleving van informatie- en participatienormen bij de publieksconsultatie, het ontbreken van overleg met de lokale overheid van Mar del Plata én tekortkomingen in de milieueffectenstudie van het bedrijf. Quilaqueo voegt toe: “De schorsing van Equinor, Shell en YPF vormt een belangrijk precedent.” OPSur en partners hebben tijd gewonnen om de discussie verder aan te zwengelen. □

Verzekeraars zien de bui al hangen

Klimaatverandering gaan we niet alleen merken aan oplopend kwik of stijgend water, maar ook in de portemonnee. De Klimaat Impact Monitor moet de financiële schade van steeds vaker voorkomend extreem weer inzichtelijk gaan maken. Ook Nederlandse verzekeraars zien de economische bui namelijk al hangen, merkt journalist

Anton Damen. Tekst **Anton Damen** Beeld **Shutterstock**

De tsunami aan alarmerende klimaatrapporten ten spijt, lijken die signalen bij een groot deel van de aardbewoners het ene oor in en het andere uit te gaan. Maar dankzij een lokale gebeurtenis kan klimaatverandering opeens dichtbij komen. De Limburgse overstromingen van vorige zomer staan velen nog op het netvlies en de codes rood die ons dit jaar om de oren vlogen, met de verwoestende februaristorm als dieptepunt, staan nog vers in het geheugen gebeiteld. Zeker in dat van collega Bernard. Tijdens een Zoom-meeting ontwaarde hij achter mij een bomenrij. Tja, wie het geluk heeft op de Veluwezoom te wonen, hoeft nooit zijn toevlucht te nemen tot een nep-fotoachtergrondje. “Die bomen bij jullie...”, dwaalde Bernard tijdens de vergadering af – ik nam automatisch een voorschot op het naderende compliment over het fotogenieke uitzicht, maar nee – “... hebben die Eunice goed doorstaan?” Goeie vraag. In onze bosrijke omgeving sneuvelde een behoorlijk aantal bomen,

maar de grote douglassparren in onze achtertuin bleven redelijk onbewogen onder het natuurgeweld. “Jullie hadden meer geluk dan ik”, concludeerde Bernard, en hield een foto van zijn huis voor de webcam. Het duurde een paar seconden voordat het beeld bij me landde, want zo’n ruïne associeer je eigenlijk alleen met oorlogsgebieden. De bovenverdieping van Bernards huis was zo goed als weggevaagd door een 75-jarige sequoia, die als een luciferhoutje afknakte en door het dak naar beneden kwam denderen. De materiële schade was haast niet te beschrijven. De troost is dat het nog veel naarder had kunnen aflopen, als de zoon des huizes niet een paar minuten voor de klap door zijn veronturste ouders naar beneden was geroepen.

This shit is real

Over de financiële afhandeling hoeft Bernard niet wakker te liggen. De verzekering keert in dit soort gevallen gewoon uit. Maar dat hoeft niet te gelden voor andere extreme weersgebeurtenissen. “Just had my home insurance cancelled because Southern California is

at too high risk now for fire and floods. This shit is real and happening right now”, tweette Hollywood-regisseur Adam McKay, die de Netflix-abonnees met *Don’t Look Up* een klimaatlachspiegel voorhield.

Bernards verhaal en McKays tweet maken duidelijk dat aan klimaatverandering nu al een prijskaartje hangt. De gerapporteerde bedragen die op rampen worden geplakt zijn astronomisch. Orkaan Katrina, in 2005, geldt nog steeds als recordhouder. Verzekeringsanalisten becijferden dat dat natuurgeweld meer dan 41 miljard dollar schade aan verzekerde eigendommen toebracht en goed was voor een totaal aan economische schade van 153 miljard dollar. De emotionele schade, met ruim 1800 doden, laat zich niet in cijfers vangen.

Voor de duurste ramp in Europa hoeven we niet zo ver terug in de tijd: de overstromingen die vorige zomer Nederland, Duitsland en België troffen, kostten verzekeraars 13 miljard dollar. Qua economische schade kwam er nog eens 40 miljard bovenop. Volgens Swiss Re, ’s werelds grootste herverzekeraar (een verzekeraar voor verzekeraars, waarmee zij zichzelf in geval van bijvoorbeeld rampen beschermen tegen het eigen faillissement en hun klanten tegen ongedekte verliezen – red.) betaalde men in 2021 wereldwijd sowieso een hoge prijs aan natuurrampen en extreem weer. Jaar in jaar uit ziet het bedrijf een toename van kosten →

“De bovenverdieping was weggevaagd door een 75-jarige sequoia”



➔ voor verzekeraars van 5 tot 6 procent, maar het verschil tussen 2021 en het jaar daarvoor was maar liefst 24 procent. In Europa hing aan de rampspoed een prijskaartje van 221 miljard euro, waarvan iets minder dan de helft op het bordje van verzekeraars kwam. Wat die klimaatkostenpost specifiek voor Nederland is, was nog niet bekend bij het ter perse gaan van dit nummer. Dat weten we in april, wanneer het Verbond van Verzekeraars zijn jaarlijkse update presenteert. Die is wel bij benadering, en mogelijk het topje van de ijsberg.

Vylon Ooms, beleidsadviseur klimaat bij de branchevereniging: “Het betreft alleen de bij onze leden gerapporteerde schade. Maar overheidseigendommen zoals infrastructuur zijn doorgaans onverzekerd. De boom die in een stedelijk gebied omvalt en het trottoir, wegen of bruggen beschadigt, zie je niet in ons overzicht terug. Voor het totaalplaatje zou het daarom gewenst zijn dat ook dergelijke data, bijvoorbeeld via Rijkswaterstaat, worden meegenomen.”

Klimaat Impact Monitor

Dat meer complete kostenplaatje is momenteel werk in uitvoering. Rutger Dankers doet bij Wageningen University & Research (WUR) onderzoek naar de impact van klimaatverandering. De universiteit is samen met het Verbond van Verzekeraars de voortrekker van de Klimaat Impact Monitor. Andere partijen die middelen en gegevens inbrengen zijn onder andere het KNMI, Climate Adaptation Services, RIONED – koepelorganisatie voor stedelijk waterbeheer – en STOWA, kenniscentrum voor de waterschappen. Die kennis- en krachtenbundeling moet eind volgend jaar resulteren in een eerste versie van de Klimaat Impact Monitor (KIM). Dan kan iedereen – niet alleen verzekeraars of overheden, maar ook jij en ik – via een webportal in één oogopslag de cijfers inzien per regio én vergelijken met eerdere jaren. Maar reken je niet direct rijk; in de eerste versie zal de KIM zeker niet de finan-

ciële gevolgen van alle klimaatfenomenen bevatten. Dankers: “Droogte laat zich bijvoorbeeld lastig definiëren en is iets wat door de meeste verzekeringen niet wordt gedekt. Het is lastig daar precies de vinger op te leggen, omdat de effecten zich over een hele periode opstapelen en de gebiedsgrenzen relatief zijn. Maar dat het economische schade veroorzaakt, is duidelijk. In de landbouw, maar ook aan woningen, wanneer door de lagere grondwaterstand de fundamenten in oude steden gaan rotten.”

Bouwen in uiterwaarden

Sowieso is het een mission impossible om bij schadegevallen klimaatverandering als dé boosdoener aan te wijzen. Je kunt met zekerheid stellen dat meer warme periodes voor een toename van vochtige lucht in Noord-Europa zorgen, en daarmee voor meer onweersbuien. Maar bewijzen dat die éne blikseminslag die jouw huis in de hens zette door klimaatverandering werd veroorzaakt, is erg lastig. Vandaar dat Dankers ondanks de naam Klimaat Impact Monitor geen onderscheid maakt tussen klimaatverandering of extreem weer. “Klimaat is daarbij slechts een van de factoren die de schade-grootte bepalen. Want als er een gebied overstroomt waar voorheen nooit huizen stonden, is klimaat uiteraard niet de enige oorzaak.”

Dankers’ argument is niet uit de lucht gegrepen. Het Planbureau voor de Leefomgeving waarschuwde onlangs dat in bouwplannen nog vaak te weinig rekening wordt gehouden met toekomstige risico’s op overstromingen en verzakkingen. Voorbeelden zijn de bouwplannen op de slappe veenbodem van het Groene Hart of in de Arnhemse uiterwaarden. Loopt een kersvers verrezend nieuwbouwwijk daar over een tijdje onder, dan is het maar zeer de vraag of de bewoners bij hun verzekering aan kunnen kloppen. WUR-wetenschapper Dankers: “Een van de dingen die ik vooraf niet wist, is dat niet alle soorten overstromingen worden gedekt.

Hoeveel euro’s kostte die ramp?

2022 Dudley, Eunice en Franklin: 500 miljoen euro (schatting). Daarmee komt Eunice in de top van weerschades vanaf 2007.

2021 Overstromingen Limburg: Tussen de 160 en 250 miljoen (in een normaal jaar is dat tussen de 2 en 10 miljoen landelijk).

2021 Valwind Leersum: 10 miljoen.

2016 Hagel Zuidoost-Nederland: 600 miljoen.

Wateroverlast door een hevige bui in praktisch alle gevallen wel, maar als een grote rivier buiten zijn oevers treedt, of er een zeedijk doorbreekt, is dat een zaak voor een nationaal rampenfonds”, vertelt Dankers. Dat klopt ook met de verhalen uit Limburg, waar bleek dat het qua waterschade uitmaakte of de nattigheid kwam van uit de Geul of Gulp (als niet-primaire waterkering doorgaans wel in de eigen polis opgenomen – red.) of de Maas (als primaire waterkering niet opgenomen – red.). De dijken bij de grote rivieren, de Noordzee en het IJsselmeer zijn primaire waterkeringen. Daar kan het incidenteel misgaan en als dat gebeurt, loopt de schade zo in de cijfers dat het voor verzekeraars niet te dragen is. In dat soort gevallen zal het Rijk met een rampenfonds moeten bijspringen.

Gezondheidseffecten

Naast de meteorologische gegevens van het KNMI zijn de schaderapporten van de bij het Verbond van Verzekeraars aangesloten partijen ook een onmisbare data-goudmijn. Het aan elkaar knopen van de diverse databases is vooralsnog mensenwerk. “Was het maar zo simpel als het ophangen en aflezen van een thermometer”, verzucht Dankers. “In het verleden zijn de nodige gegevens vergaard, maar vaak is dat verre van uniform vastgelegd. En het Verbond realiseert zich terdege dat hun gegevens geen compleet beeld schetsen.” Daarom tapt de KIM ook uit een openbare bron: berichten uit de nieuwsmidia. Daarin wordt al vaak



“De vraag is hoe je de massa meekrijgt in klimaatadaptieve acties”

redelijk gedetailleerd melding gemaakt van schade, eventuele slachtoffers en locatie, wat daarna handmatig in een tabel kan worden vertaald. Als het aan Dankers ligt, wordt het datareservoir op termijn uitgebreid naar social media, en wordt kunstmatige intelligentie ingeschakeld om alle posts en nieuwsverslagen door te spitten. De intentie is dat de KIM verder kijkt dan financiële schade alleen, en ook breder de invloeden bij elkaar brengt, zoals gezondheidseffecten of slachtoffers.

Preventietips

Of het niet vreemd is dat naast provincies en de universiteit ook de private sector deelneemt aan een project dat de gevolgen van klimaatverandering in kaart wil brengen? Die opmerking is Vylon Ooms van het Verbond van Verzekeraars niet geheel onbekend. “In mijn vriendenkring zijn veel mensen met het klimaat bezig, maar toen ik de overstap maakte van het ministerie Infrastructuur en Milieu naar de verzekeringsbranche, oogstte ik daar toch scheve blikken. Terwijl ik vind dat je juist aan deze kant het verschil kan maken. Dat het fenomeen klimaat intern meer aandacht krijgt, zie je ook terug aan het feit dat er twee beleidsadviseurs op dit thema actief zijn. Daarbij

neemt mijn collega zaken als overstromingen en catastrofes voor zijn rekening, en richt ik me meer op dataonderzoek, bewustwording en preventie.” Waarschijnlijk zal de interne dataspecialist hem op de vingers tikken, denkt Ooms, omdat die pas het liefst conclusies trekt over een jarenlange periode, “maar ik durf te stellen dat ik een trend zie dat de kosten aan het oplopen zijn ten gevolge van klimaatverandering. Onze schadedata helpen de KIM om klimaatverandering een duidelijker gezicht te geven. Het roepen van het aantal tropische dagen of de hoeveelheid gevallen milliliters heeft toch minder impact dan het noemen van miljoenen of miljarden euro's aan schade. Dát kan echt mensen wakker schudden. Het bewustzijn en de kennis is er wel, maar de vraag is hoe je de massa meekrijgt in klimaatadaptieve acties. Daarom focussen we ons niet alleen op wat je kunt doen, maar door preventietips aan te bieden ook h^oé je dat kunt doen”, vertelt Ooms.

Stormschade? Check

Tegelijkertijd kan het Verbond ook een aantal van de aangesloten verzekeringsmaatschappijen wellicht herinneren aan het gezegde voorkomen is beter dan genezen. Waar bij sommige leden een groen hart

klopt, hebben anderen toch wat boter op het hoofd. Of zeg maar gerust olie. Volgens de Eerlijke Geldwijzer blijkt dat Allianz, Aegon en Nationale Nederlanden respectievelijk 90 procent, 93 procent en 66 procent van hun energiebeleggingen in fossiel staken. Slechte zaak, want daarmee staan ze aan het begin van klimaatellende. Een brancheorganisatie kan daar, wegens mededinging, geen uitspraak over doen, maar hopelijk wel deze partijen nudgen naar een gezonder beleid.

En wij, verzekerden, kunnen natuurlijk beginnen met het lezen van de kleine lettertjes. Die als het aan Ooms liggen binnenkort minder priegelig zijn, in ieder geval zo dat je als consument in een oogopslag weet waarvoor je wel en niet verzekerd bent. “We werken aan verzekeringskaarten waarin ook extreem weer is opgenomen. Wel zo prettig om op een A4’tje snel te checken of jouw opstalverzekering een groen vinkje heeft bij bijvoorbeeld gevallen van stormschade of overstroming.”

Voor de verzekeraars dienen de inspanningen een tweeledig doel: de maatschappelijke effecten van klimaatverandering zoveel mogelijk beperken en ondertussen ook de polissen betaalbaar houden. Ooms: “Nu al veroorzaakt extreme neerslag veel schade. En van de beelden van brandende bossen die we uit Australië, Amerika of Frankrijk kennen, denken veel mensen: dat gebeurt bij ons niet. Maar dat is helaas helemaal niet gezegd. Het idee dat soms leeft is: ‘Het is verzekerd, dus is het geen probleem’. Onzin natuurlijk. Een stijgende schadelast gaan we maatschappijbreed voelen. Daarom is het zaak dat we nu, gezamenlijk, proberen zoveel mogelijk verzekerd te hebben én te houden.”

Helemaal mee eens, denk ik, terwijl ik van de kleine lettertjes van mijn eigen polis nog eens naar de grote dennen door het raam kijk. Een eekhoortje klimt omhoog, de takken deinen zachtjes op de wind. Laten we hopen dat het niet de spreekwoordelijke stilte voor de storm is. □

“Niet alle soorten wateroverlast worden gedekt. Die door een hevige bui wel, die door een grote rivier niet”

Verdriet-stilte

Zijn naam is Andri Snær Magnason. Hij leeft, woont en werkt in IJsland. En dit is wat hij schrijft: *“Wanneer systemen instorten, maakt de taal zich van al haar ketenen los. Woorden die de realiteit moesten weergeven, zweven ineens vrij in de lucht en zijn niet langer van toepassing, schoolboeken zijn in één klap achterhaald en rangen en standen verschuiven van hun plaats. Opeens kunnen mensen nog moeilijk woorden of begrippen vinden die met de realiteit overeenkomen.”*

Misschien moet je hier even voor gaan zitten. Neem de tijd om deze woorden op je in te laten werken. *“Wij vinden dat woorden begrijpelijk zijn, dat wij ze van nature begrijpen en dat de wereld die in kranten en boeken onder woorden wordt gebracht, de wereld is zoals wij die ervaren en snappen, maar zo eenvoudig ligt dat helemaal niet. Wij zijn er bijvoorbeeld aan gewend woorden als ‘opwarming van de aarde’ aan ons voorbij te laten gaan, terwijl we op termen met een veel zwakkere lading direct reageren.”*

Dit, en meer, schrijft de schrijver/documentairemaker in zijn boek over klimaatverandering. Hoe komt het toch, vraagt hij zich af, dat we alle feiten over klimaatverandering horen, en dan doorleven alsof er weinig aan de hand is? Neem de verzuring van de oceanen. *“Verzuring van de oceanen’ heeft een lading die even groot en diep is als die oceanen zelf; net zo groot als alle haringscholen en zeedonderpadden, alle schelvisen en bruinvissen, oesters, plankton en potvissen en net zo groot als alle prachtige koraalriffen met hun zeeschildpadden, steenkoralen en anemoonvissen bij elkaar.”*

“Het is alsof onze hersenen de omvang van het onderwerp niet kunnen bevatten.” Hij vergelijkt dit met een zwart gat, dat je alleen kunt onderscheiden door erlangs te kijken, naar nabij gesitueerde nevels en sterren. *“Als we het over een thema hebben dat al het water op aarde, het gehele aardoppervlak en de gehele atmosfeer omvat, praten we over een dimensie die zo groot is dat elke betekenis erdoor opgezogen wordt.”* *“Je kunt er alleen over schrijven als je erachter, ernaast en eronder kijkt; als je terug- en vooruitblijkt in de tijd.”*

Daarom schrijft hij over gletsjers. Over de bergen en kale vlakten in zijn vaderland. Over zijn grootouders. Zijn kinderen. Over walvissen en vliegtuigen. Hij heeft het over de weemoed die in IJsland verdriet-stilte genoemd wordt: *angurværd*. Hij schrijft over schoonheid, over leven, over hoop. Over tijd en over water.

Thomas van Slobbe

Over tijd en water. Andri Snær Magnason. Uitgeverij De Geus, februari 2022. ISBN 9789044543537. 336 pagina's. Prijs € 22,50.



PUBLICATIES

Van auw naar wauw

April is uitgeroepen tot de maand van het natuurboek. Mooie aanleiding om de nieuwe uitgave van *Insectenrijk* te kopen. Ze overleefde ooit ternauwernood een steek van een grote wespensoort, met een trauma tot gevolg. Omdat kennis het beste wapen tegen angst is, besloot Bouma zich grondig te verdiepen in insecten. Haar fobie werd een aanstekelijke fascinatie. Na het lezen van *Insectenrijk* weet je bijvoorbeeld dat er nachtvlinders zijn die sprekend op een gebroken takje lijken en dat springstaartjes elkaar dansend het hof maken.



Insectenrijk: het grootste leven van kleine beestjes. Aglaia Bouma. Uitgeverij Olympus, maart 2022. ISBN 9789046707814. 264 pagina's, paperback. Prijs € 15.

Generatiekloof

“Je moet wel blind zijn om de woede van jongeren niet op te pikken. Kijk naar de Greta Thunbergs in deze wereld”, aldus schrijfster Lydia Millet. Die woede vormde de aanleiding voor *De laatste zomer*, een verhaal over een groep kinderen en hun ouders die tijdens hun vakantie in een villa overvallen worden door een orkaan. Millet schreef een huiveringwekkende klimaatroman waarin kinderen en ouders lijnrecht tegenover elkaar staan. “Ik wilde een speelse roman schrijven waarin humor en ernst met elkaar verweven zijn.” Dat is haar meesterlijk gelukt.



De laatste zomer. Lydia Millet. Uitgeverij Meulenhoff, februari 2022. ISBN 9789029094689. 208 pagina's, hardcover. Prijs € 20,99.

Tweede Watersnoodramp

Ook in de klimaatroman *Staat van ontkenning* van Erik Rozing staat de jongere generatie tegenover de oudere. Nederland heeft al een Tweede Watersnoodramp gehad en de zeespiegel stijgt in hoog tempo verder. De jongere generatie raakt wanhopig door het falende klimaatbeleid en neemt het heft in eigen hand. Onder die activisten bevindt zich ook de zoon van vice-premier Astrid Franken. Als de dreiging vanuit zee steeds groter wordt, moet Franken alles op alles zetten om een land te redden dat, net als haar gezin, in chaos uiteen dreigt te vallen.



Staat van ontkenning. Erik Rozing. Uitgeverij Meulenhoff, januari 2022. ISBN 9789029094542. 416 pagina's, paperback. Prijs € 21,99.



Roger Cox wakkert het activistisch vuur aan

De Belgische regisseur Nic Balthazar kreeg de unieke kans om klimaatadvocaat Roger Cox te volgen in de rechtszaak van Milieudefensie tegen Shell. De bevlogen documentaire *Duty of Care* gaat in première op Movies That Matter Festival. Wendy Koops sprak met Balthazar voor *Down to Earth*.

Het klimaatactivisme werd bij beiden wakker gekust door Al Gores *An Inconvenient Truth*. “Twee mannen van ongeveer dezelfde leeftijd werden op hetzelfde moment achterover geblazen door de feiten waarvan je dacht: dit kan toch niet waar zijn?” vertelt Balthazar. “Niets doen was geen optie.” Sindsdien was Balthazar de initiatiefnemer van allerlei acties, zoals *Sing for the Climate* in 2012 waaraan 380 duizend Vlamingen meededen. Precies op het moment dat hij en wat vermoeide mede-activisten het even niet meer wisten, verscheen Roger Cox ten tonele, die samen met Urgenda de Nederlandse staat aanklaagde. “Roger zei: het recht heeft hier haar rol te spelen, simpelweg door ervoor te zorgen dat klimaatschade veroorzaken onwettelijk wordt.” Een Belgische klimaatzaak volgde, en nu dus ook een klimaatfilm. *Duty of Care* is een slim geconstrueerd verhaal over de revolutionaire klimaatzaken van Cox en wat die wereldwijd teweeg hebben gebracht. Balthazar besteedt aandacht aan een bijzonder feit: “De grootste klimaatadvocaat van de lage landen is in een Shell-familie getrouwd! Dan denk je als filmmaker: dank je wel. We konden het aanwenden om iets te vertellen wat veel mensen niet weten, namelijk dat Shell al in de jaren 90 een klimaatfilm maakte, op dat moment waarschijnlijk wel de beste ooit gemaakt.”

Een enorm nadeel van *An Inconvenient Truth* was dat klimaat werd gepolitiseerd. In een rechtszaal gaat het echter puur om de feiten. “Zoals Roger zo mooi zegt: het is onnozel om te zeggen dat we de waarheid aan onze kant hebben, maar het is wel belangrijk om te zeggen: helaas hebben we het bewijs aan onze kant.” Wat Balthazar bijzonder vindt aan de klimaatzaken is de keuze om mensen mede-eiser te laten zijn. “Daardoor lukt het om met droog juridisch-technisch activisme tegelijkertijd het activistisch vuur bij mensen, die het misschien moe waren om te protesteren, weer aan te wakkeren. We kunnen veel meer dan we zelf denken. Als mensheid hebben we nu die heel, heel kleine tijdspanne waarin we nog wat kunnen doen. Laat ons alles aanwenden om dat ook proberen te doen. Dit gevecht is niet verloren, dat gevoel willen we mensen echt meegeven.”

Wendy Koops

***Duty of Care*, vanaf 8 april op Movies That Matter Festival, ook online via moviesthatmatter.nl.** Kijk voor een langere versie van dit interview op onze site downtoearthmagazine.nl.



In *Tomorrow* reizen actrice Mélanie Laurent en ecoactivist Cyril Dion samen de wereld over op zoek naar kleinschalige, simpele oplossingen met grote gevolgen. Balthazar: “Ik maak al heel lang televisie rond duurzaamheid, klimaat en ecologie. Het mooie aan deze film is dat er utopieën in worden geschetst. Laten we eerst kijken hoe de perfecte wereld eruit zou kunnen zien en pas daarna hoe we uit de shit geraken waar we nu in zitten. *Tomorrow* doet dat op een leuke, zonnige manier, vandaar dat deze ecologische film heel populair is in Frankrijk en Europa.”

***Tomorrow*, te huur via cinetree.nl.**

NIC BALTHAZARS KIJKTIP 2: The Road

Overleven in een onleefbare wereld, daarover gaat *The Road*. “Deze film is helemaal het omgekeerde van *Tomorrow* en heeft niet direct met het klimaat te maken. De roman van Cormac McCarthy, waarop de film is gebaseerd, is zo’n klap voor uw kop. Het gaat gewoon over een vader en een zoon die in een post-apocalyptisch landschap langs *the road* naar een toekomst proberen te gaan. Die film heeft mij zo binnenste-buiten gekeerd als angstbeeld wat ik nooit wil meemaken. Hij blijft mij aan mijn ribben kleven en hij is van 2009, dus al vrij oud. Deze film is ongelooflijk krachtig.”



***The Road*, te zien op HBO Max, te huur via iTunes, Google Play.**

NIC BALTHAZARS KIJKTIP 3: Kiss the Ground

De oplossing ligt direct onder je voeten, is het motto van *Kiss the Ground*. De bodem kan de sleutel zijn in de strijd tegen klimaatverandering. “We moeten de planeet niet alleen redden, we moeten echt nadenken over regeneratie, stoppen met middeleeuwse manieren om de bodem te bewerken en veel dichter met de natuur gaan samenwerken. Ik weet niets van biologie of de boerenstiel, maar het is zo knap uitgelegd en je wordt heel enthousiast gemaakt over hoeveel we eigenlijk nog kunnen doen. De natuur is echt veerkrachtig. Het is heel inspirerend en mooi gedaan – wel een beetje op zijn Amerikaans. Maar die Amerikanen weten soms wat ze doen.”



***Kiss the Ground*, te zien op Netflix, te huur via vimeo.com/ondemand/kisstheground.**

Schenken voor ons klimaat...

“Mijn naam is Sophie Schut. Ik ben actrice en ik werk op dit moment veel bij Theatermakers Radio Kootwijk. We maken uiteenlopende voorstellingen, altijd om een open en eerlijk gesprek in gang te zetten.

Ik leerde Milieudefensie kennen op straat. Voor de Bijenkorf in Amsterdam werd ik overgehaald om 6 euro per maand te doneren. Sinds een paar jaar schenk ik met belastingvoordeel. Dat doe ik voor een periode van vijf jaar. En daar heb ik geen spijt van, want het gaat niet goed met ons klimaat.

Ik heb niet het idee dat iedereen daar de noodzaak van inziet, dus zijn clubs zoals Milieudefensie belangrijk om mensen wakker te schudden en te houden. En natuurlijk ook om daadwerkelijk iets voor elkaar te krijgen.

Neem bijvoorbeeld de klimaatzaak tegen Shell. Hoe gaaf is het om die te winnen! Het geeft een duidelijk signaal af dat ook grote vervuilers niet langer wegblijven met het veroorzaken van klimaatverandering.

Sophie Schut, actrice



FOTO: FRIEDE KLEIN KOERKAMP

Wat is schenken met belastingvoordeel?

Heb je er wel eens over nagedacht dat je donatie meer waard kan zijn zonder dat het je iets extra's kost?

Als je voor minimaal 5 jaar een vast bedrag schenkt aan Milieudefensie dan kun je dat bedrag ieder jaar van de belasting aftrekken. Hoe? Met een periodieke schenkingsovereenkomst. Zo kun je extra doneren zonder dat je daar meer voor betaalt en kunnen wij nóg meer doen voor het milieu.

Download een overeenkomst via
www.milieudefensie.nl/schenken

Vragen? Neem contact op met de servicelijn:

bel 020 6262 620 of mail naar service@milieudefensie.nl

Onverwoestbaar idealisme

In het jaar dat Vereniging Milieudefensie werd opgericht, werd Sicco Mansholt voorzitter van de Europese Commissie én pleitbezorger van een radicaal groene economie. Decennialang – eerst als minister, later als eurocommissaris – was hij dé aanjager geweest van de schaalvergroting en intensivering van de landbouw. Het belangrijkste streven: steeds meer kilo's produceren, inclusief bijbehorend gif-gebruik, vernietiging van een groot deel van ons groene cultuurlandschap en het verdwijnen van miljoenen boeren. Maar toen, aan het eind van zijn politieke carrière, zag Mansholt het licht. Mede onder de indruk van de bevindingen van de Club van Rome schreef hij in februari 1972 (toen nog als vicevoorzitter) aan zijn collega-commissarissen dat de economie niet langer moest worden gebaseerd op zoveel mogelijk economische groei, maar op het streven naar welzijn voor iedereen. Hij wees op “de verstoring van het ecologisch evenwicht door het gebruik van pesticiden en insecticiden”. In plaats daarvan pleitte hij voor: “Een produktiesysteem zonder vervuiling en de ontwikkeling van een kringloopproces (...). En daardoor voorkomen van vernietiging van waardevolle natuurlijke productie-elementen.” “Sicco, ben je een hippie geworden?” vroeg een van zijn collega-commissarissen. Mansholts gewenste koerswijzing kwam er dus niet. Maar wij weten dat hij gelijk had. Is het bereiken van zijn ideaal in die halve eeuw dichterbij gekomen, dankzij jarenlange milieustrijd? Mwah. De ecologische destructie ten behoeve van afgod productiegroei heeft inmiddels op het Nederlandse platteland nogal dramatische vormen aangenomen. Ja, daar kan je best af en toe de moed van in de schoenen zakken. Maar behalve het oplossen van het nogal forse probleem zelf, heb je er dan met die moedeloosheid nog een extra probleem bij. Hoe daarmee om te gaan?

Met moedeloosheid krijg je er nog een extra probleem bij. Hoe daarmee om te gaan?

In de oorlog zei een oud-leraar van Sicco Mansholt – de plantkundige Hendrik Uittien – tijdens een antinazistische speech: “Er wordt iets bijzonders van ons verwacht, namelijk een onverwoestbaar idealisme, het stellen van idealen, ook als ze onbereikbaar schijnen, boven het gemakkelijk bereikbare materiële gewin.” Over deze Uittien verscheen onlangs de biografie *Botanicus in oorlogstijd*, in de pers juichend ontvangen en geschreven door ene M. Bussink. Idealisme maakt ons mens, volgens Uittien. Wij vieren 50 jaar onverwoestbaar idealisme met een taart uit de Elzas, een waarlijk Europese regio met zijn afwisselend Frans-Duitse heerschappij, waar het nu al 77 jaar vrede is.

Michiel Bussink verbouwt eten, geeft workshops over eten en schrijft over eten. Onder andere in zijn boeken *Eten uit de buurt*, *Lekker landschap*, *Ik eet dus ik ben* en *Smaakboek Achterhoeks fruit*. Vind hem op michielbussink.nl.

Elzasser appeltaart

- 220 gram bloem
- halve theelepel zout
- 150 gram fijne suiker
- 4 eieren
- 110 gram boter
- 1 kilo zoetzure appels
- 1 citroen (voor sap en rasp)
- 1,25 dl slagroom

Meng de bloem met het zout en 50 gram suiker. Maak een kuiltje, breek daarin een ei en snijd met twee messen de boter door de bloem. Kneed er een bal van en rol die uit tot een lap. Bekleed daarmee een taartvorm, dek af en zet een uur in de koelkast. Schil de appels, ontdoe ze van klokhuizen, snijd ze in kwarten en snijd de appelpartjes over de lengte in (maar niet tot onderaan). Besprenkel ze met wat citroensap en leg ze op het taartdeeg. Klop de overige eieren los met 100 gram suiker, de slagroom en geraspte schil van de citroen, en giet dat over de appels. Bak zo'n half uur in een op 190 graden voorverwarmde oven.





Sara & Abraham

Wie vijftig wordt, heeft kans een Abraham- of Sara-pop in de voortuin aan te treffen. De traditie doet stokoud aan, maar bestaat pas sinds 1961. In het begin werden de poppen gemaakt van stro en lappen, tegenwoordig zijn de partycrashers vaker metershoge opblaasfiguren waar je niet omheen kunt.

Voordelen Een pop van stro kun je zelf maken van restmaterialen en hoeft niks te kosten. Daarna is-ie herbruikbaar in de moestuin als vogelverschrikker. Opblaaspoppen heb je in allerlei soorten en maten. Iemand (blij of onaangenaam) verrassen was nog nooit zo makkelijk. **Nadelen** Zelf een stropop maken is veel werk en je moet er

een beetje handig en creatief voor zijn. Een opblaasfiguur kost geld en stroom. En een subtiele opblaaspop moet nog uitgevonden worden. **Impact** Als je een opblaasfiguur huurt, krijg je er een blower bij. Die zit in het stopcontact zolang de pop op staat, anders stort het ding ter aarde. Op de website 123opblaasfiguur.nl is te lezen dat een blower 0.48 kWh per uur verbruikt. Een verjaardag lang een opblaas-Sara of -Abraham in de tuin kost dus 11.52 kWh. Ter vergelijking: een gemiddeld huishouden verbruikt volgens Milieu Centraal dagelijks in totaal ongeveer 6.75 kWh aan stroom.

Trakteren

Wie jarig is, trakteert. Waarop? Taart natuurlijk! Of muffins, macarons, brownies, vlaai... mmm, er is genoeg smake lijks te koop. Zelf maken is natuurlijk ook een optie. Als Heel Holland het kan, dan kun jij het ook.

Voordelen Plantaardig, biologisch, lokaal: er zijn talloze bewust bakkende bakkers om uit te kiezen (er bestaat er zelfs een die alleen bakt met ingrediënten uit reststromen!). Als je zelf bakt, weet je precies wat er in je taart zit en kun je het zo duurzaam maken als je zelf wil.

Nadelen Niet iedereen heeft een bewust bakkende bakker om de hoek: taarten moeten dus vaak een stukje reizen voor ze op je bord belanden. Als je niet goed bent in bakken, is de kans op mislukking (en dus voedselverspilling) groot. **Impact** Meel, eieren, (plant-aardige) zuivel, cacao, fruit en suiker, genoeg ingrediënten om urenlang te bakkeleien over wat het duurzaamst is. Een paar richtlijnen zijn er wel: volgens het RIVM zijn zuivel en fruit uit de kas het meest milieu-belastend. Ook valt er winst te behalen



als het gaat om voedselverspilling. Eet je taart dus vooral tot de laatste kruimel op, dat is het beste voor het klimaat.

Waar is het feestje? Hier is het feestje!

Vijftig jaar! Hoezee en hiep! Hang slingers op de barricades, doe een dansje in de bres! Dat moet gevierd worden! Maar dan wel duurzaam alsjeblieft. Down to Earth gaat graag door tot in de late uurtjes en bereidt zich voor op een groene knalfeest.



Bloemetjes

Wie de bloemetjes niet alleen buiten, maar ook graag binnen zet, heeft pech. Snijbloemen zitten boordevol gif. Niet bepaald feestelijk. Gelukkig zijn er genoeg alternatieven. Een fleurig bosje uit de pluktuin, droogbloemen, zaadbommen, bloeiende planten in pot of - beter dan dit wordt het niet - een eetbaar boeket van groenten, fruit en kruiden!

Voordelen Bloemen plukken, wie wordt daar nou niet vrolijk van? Droogbloemen kun je het hele jaar door geven. Met zaadbommen viert de hele tuin feest. Van potplanten (uiteraard de gifvrij geteelde) heb je lang plezier. Een eetbaar boeket geeft dubbel zo veel pret. **Nadelen** Er zijn veel pluktuinen, maar niet op iedere straathoek. En in de winter heb je er niks aan. Niet alle bloemen zijn geschikt om te drogen. Een zaadbom ziet er een stuk minder feestelijk uit dan een gevulde vaas. Een eetbaar boeket kun je bijna nergens kopen, dus je moet zelf aan de bak. **Impact** Voor wie vindt dat een verjaardag niet zonder een bosje bloemen kan, heeft Milieu Centraal een bloemenkalender samengesteld. Per maand is te zien welke bloemen de minste klimaatimpact hebben. Tipje van de sluier: Nederlandse seizoensbloemen uit vollegrond zijn het duurzaamst. Over gif hebben we het dan niet. Lenen bij de bloemenbieb is ook een optie. Er zijn verschillende bedrijven die zijden boeketten verhuren die nauwelijks van echt te onderscheiden zijn. De productie van zijde kost wel veel water en rupsenlevens.

In- en uitpakken

Minder spullen is het devies als het gaat om klimaat en milieu. Maar als er dan toch zo nodig uitgepakt moet worden, geef dan een ding dat een leven lang mee kan of er al minstens eentje heeft gehad. Verpak het in een restje behang, een tas, doosje, tekening, oude krant, tijdschrift, muziekblad, poster of plattegrond om het af te maken. Of kijk het inpakplezier van de Japanners - furoshiki - af en knoop een theedoek om je cadeau.

Voordelen Je zit nooit zonder inpakpapier. Maakt creatief. Stof is steeds opnieuw te gebruiken. Leuk om iets nieuws te leren. En zo'n furoshiki-cadeau is voer voor gesprekken. **Nadelen** Grote cadeaus red je niet met de krant en ook niet met een restje stof. Voor je het weet, zit je drie uur op YouTube naar Japanse vouwkunstenaars te loeren. **Impact** De gemiddelde Nederlander heeft het meeste impact op het milieu door het kopen van nieuwe spullen volgens het boek *De Verborgene Impact* (2018) van Babette Porcelijn. Niets kopen is dus makkelijke milieuwinst. Om anderen te plezieren, kun je sowieso beter niks nieuws kopen. Uit marktonderzoek van Dynata in 2020 blijkt dat meer dan de helft van de verjaardagscadeaus wordt doorgegeven dan wel verkocht op Marktplaats. Niet de bedoeling, wel duurzaam-achtig.



Proost!

Op de volgende halve eeuw! Hopelijk valt er tegen die tijd nog te klinken met een wijntje of biertje. Door klimaatverandering, met name droogte, loopt de productie ervan gevaar. Drink Nederlandse pils in een statiegeldfles, dat is het duurzaamst volgens Milieu Centraal. En de klimaatvriendelijkste wijn is die in een bag-in-box, mits daarvan niets wordt weggegooid.

Voordelen Er zijn genoeg biertjes van eigen bodem om van te kiezen. Een bag-in-box is heel geschikt voor een feestje. **Nadelen** Niet alle Nederlandse biersoorten zijn even duurzaam: speciaalbier heeft een grotere impact. Een bag-in-box gevuld met wijn is al gauw te veel: het verspillen van wijn is een van de grootste party-poopers voor het klimaat. **Impact** Door bier te drinken in plaats van wijn stoot je vier keer minder CO₂ uit. Verpakking, transport en bestrijdingsmiddelen: duurzaam wijn drinken hangt af van veel factoren en is een ingewikkelde kwestie. Voorbeeld: biologisch is altijd beter, maar het zegt niet alles. Biologische wijnboeren gebruiken geen bestrijdingsmiddelen, maar wel vaak koper-sulfaat en dat is funest voor het bodemleven. Maar er is hoop. Er wordt in Nederland volop geëxperimenteerd met duurzame drankjes. Zo is er appelcider van gebutste Betuwse appeltjes, wodka van tulpenbollen en cocktails met wildgeplukte siroop erin. Proost!

Bomen of banen?

Ze stonden lijnrecht tegenover elkaar, de activisten die het Sterrebos wilden redden en de werknemers van NedCar. Volgens Jesse Oberdorf, actief voor de FNV én voor Extinction Rebellion, zou dat niet nodig moeten zijn. “We kunnen samen optrekken en onze zorgen aan elkaar verbinden.” Tekst **Emma Meelker**

Als je berichten in de kranten moest geloven, vlogen ze elkaar in het Sterrebos bij Born bijna in de haren: de boomklevers van de milieubeweging die streden voor het behoud van het bos en de werknemers van autofabrikant NedCar. De bomen zouden in de weg staan van de banen bij de fabriek. Volgens Jesse Oberdorf, die aangesloten is bij de klimaatwerkgroep van de FNV en actievoert met Extinction Rebellion (XR), beseffen vakbondsleden en milieuactivisten niet vaak genoeg dat ze juist bondgenoten zijn. Beiden lopen te hoop tegen hetzelfde ‘giftige’ systeem, dat niet alleen natuurlijke bronnen uitbuit, maar ook rottige flexbanen en werkonzekerheid produceert. “Als we kunnen verbinden, dan valt daar een wereld te winnen.”

Zijn natuur en klimaat geen thema's bij de vakbond?

“De traditionele vakbond zegt: wij zijn bezig met werk en inkomen. Voor veel mensen is de klimaatcrisis daar niet echt mee gelinkt. Maar net zoals je het glazen plafond en gendergelijkheid niet los kunt zien van de strijd om goed werk, kun je ook de transitie naar een schone economie – die er onherroepelijk aankomt – niet los zien van hoe we werken en geld verdienen. FNV weet dat en heeft in een beleidsvisie opgeschreven: *‘There are no jobs on a dead planet’*. Dat is mooi, maar de vakbond neemt te weinig initiatief

en gaat vooral protesteren als zaken niet eerlijk of goed zijn. Terwijl je per sector met elkaar zou moeten overleggen en bepalen: welke invloed gaat die transitie hebben op ons werk? Moeten we andere dingen produceren, hoe gaan we overschakelen op een andere energiebron? Wacht niet tot je positie verslechtert, maar kom met een plan. Zorg dat je zelf invloed hebt op de beslissingen in Den Haag.”

Zijn er al sectoren waar de vakbond zo werkt?

“Een supergoed voorbeeld is staalfabriek Tata. Dat is natuurlijk een verschrikkelijk vervuilende fabriek. Het bijzondere is dat veel mensen die er werken, daar ook in de buurt wonen en de gevolgen van de vervuiling ondervinden. Er zijn bij de vakbond kadergroepen opgericht waarin werknemers een plan maakten om ‘groen’ staal te maken, geproduceerd met waterstof. De eigenaren hebben lang gezegd dat dat te duur en te ingewikkeld was. Maar hier hebben werknemers de eigenaren laten weten: ‘Wij zijn het bedrijf en wij willen het zo doen. Als wij gaan staken is het voor jullie kiezen of delen.’”

Maar bij het Sterrebos was er niet zo'n aanvalsplan.

“Ik ben ervan overtuigd dat de werknemers van VDL NedCar ook begrijpen dat wat en hoe ze daar produceren niet eeuwig zo kan doorgaan. Ze maken immers onder andere

auto's die rijden op fossiele brandstoffen. En ik denk ook dat ze best het bos hadden willen behouden. Maar wat er is gebeurd, is dat ze door hun werkgever voor een valse keuze zijn gesteld: we kunnen het bedrijf alleen verkopen als die mensen uit de bomen komen. Als de vakbond daar niet tegenin gaat en zegt: ‘We geloven niet in deze tegenstelling, er zijn legio oplossingen,’ dan moeten werknemers wel heel sterk in hun schoenen staan om daar niet toch voor te vallen. Werkgevers doen vaak alsof er maar één enkele manier is om iets op te lossen en stellen het alleen zo zwart-wit omdat de andere opties duurder zijn. Of dat nu speelt bij Tata of in de auto-industrie: de werkgever heeft andere belangen dan de werknemer. De kern van de vakbond is dat werkers zich organiseren voor hun eigen belangen, zodat het veel moeilijker is voor die werkgever om ze iets op de mouw te spelen.”

Wat had het plan van de vakbond kunnen zijn?

“In de transitie naar een fossielvrije samenleving moeten we veel meer investeren in openbaar vervoer. VDL maakt ook bussen. Je zou kunnen zeggen: wij gaan een belangrijke hub voor openbaar vervoer worden, voor deelauto's, ik noem maar wat. Vervolgens zeg je: ‘Daar zijn nog niet voldoende kopers voor, de overheid mag het verschil bijleggen.’ De vakbondsbestuurders en de leden uit die sector hebben ongelofelijk veel expertise en zouden een goed plan kunnen



Jesse Oberdorf (links) tijdens een FNV-actie voor een hoger minimumloon.

verzinnen. Maar dan moet iemand dat proces wel aanwakkeren. Dat gebeurt nog veel te weinig.”

En wat kan XR leren van wat er is gebeurd bij het Sterrebos?

“Ik zit bij XR bij de groep die probeert meer samenwerkingen aan te gaan: zo stonden we ook bij de betogingen van Kick Out Zwarte Piet in Volendam. XR probeert ook met de vakbeweging in contact te komen, bijvoorbeeld in het kader van acties voor versnelde verduurzaming van het landbouwbeleid van de Rabobank. Maar dat is nog best lastig. Onbekend maakt onbemind natuurlijk. Bij de FNV doen ze allang niet meer aan radicale acties, het gaat nu veel om polderen, er is een zekere softe houding ontstaan. Dan kan ik me voorstellen dat de activisten van XR, die zomaar een gevel van de bank volplakken met posters, een beetje heftig overkomen.”

Zitten er spannende acties aan te komen waar jullie de samenwerking opzoeken?

“In mei is er weer een week van acties, de ‘Rebellie-week’. Die richt zich met name op

Lessen uit de Sterrebos-actie

- Leg persoonlijk contact met werknemers voordat je actie gaat voeren.
- Trek het initiatief naar je toe.
- Zoek gedeelde belangen en maak een gezamenlijk plan.
- Kom met alternatieven om valse tegenstellingen te doorbreken.
- Laat je niet afleiden door één enkele oplossing, er zijn altijd alternatieven te bedenken.

de fossiele industrie, bijvoorbeeld in het Rotterdamse havengebied. Juist daar is de FNV nog heel sterk: in bedrijven als de kolenoverslag bijvoorbeeld. De vraag is nu: hoe gaan we werknemers in de aanloop naar die acties laten weten wat we gaan doen en waarom? Of kunnen we zelfs samen optrekken en onze zorgen aan elkaar verbinden? Werknemers van fossiele bedrijven weten ook dat sommige van hun banen ophouden te bestaan. Het is natuurlijk makkelijker om te strijden voor het behoud van je baan dan te zeggen: ‘Ik wil goed gecompenseerd worden als ik die baan kwijtraak’. Bij XR kijken we de komende tijd goed naar hoe we als klimaatbeweging uitdragen dat we niet tegen die werknemers zijn, dat wij ook willen

dat zij uitzicht hebben op ander, duurzaam werk en dat we samen kunnen opkomen voor dat recht. Ik denk niet dat er meteen allemaal werknemers van de haven met ons kruispunten zullen bezetten, maar een doel is wel dat zij begrijpen dat we daar ook voor hen zitten.” □

En het kernafval dan?

Kernenergie is niet duurzaam.

BE WISE. STEUN DE ENERGIEREVOLUTIE. ♥

WISENEDERLAND.NL/STEUNONS

**Ik werk voor een leefbare planeet.
Ahold Delhaize, werk je mee?
Teken de petitie op jma.org!**

Wereldwijd merken miljoenen mensen al de gevolgen van de klimaatcrisis, en dit is nog maar het begin. Terwijl jij je best doet goede keuzes te maken, lijken vervuilende multinationals zich weinig van de klimaatcrisis aan te trekken. Zo ook Ahold Delhaize, moederbedrijf van onder andere Albert Heijn, Etos, Gall&Gall en Bol.com. Daarom eisen wij dat Ahold Delhaize klimaatproof wordt. **Jij ook?** Teken de petitie op JMA.org!

Ahold Delhaize is een van de grootste vervuilers van Nederland (zie Milieudefensie.nl/klimaatplan). Ook al horen we veel mooie plannen over verduurzaming, deze plannen zijn bij lange na niet genoeg om te voldoen aan de afspraken van het Parijs-akkoord.

Ahold Delhaize moet zijn verantwoordelijkheid nemen en stoppen met bijdragen aan de klimaatcrisis. We eisen 45% CO₂-reductie in 2030, een eerlijke keten en duurzaam voedsel voor iedereen in de schappen.

Als jongeren werken wij aan een leefbare planeet. Werk jij mee?



Kom naar ons Ledencongres (ALV)

**zaterdag
11 juni
10.00 -
15.30 uur**

In 2022 wordt vereniging Milieudefensie 50 jaar! Dat vieren wij graag met jou tijdens het ledencongres (ALV) op 11 juni!

Ben je er bij?

Waar: op locatie in Utrecht en via een livestream!
Wanneer: zaterdag 11 juni van 10 tot 15.30 uur

Meld je aan!

Naast de algemene ledenvergadering bieden wij een feestelijk programma met muziek, workshops en sessies over hoe je zelf actief kan worden. Meer info ontvang je zodra je je hebt aangemeld.

Ga naar milieudefensie.nl/alv en meld je aan!

Alle leden krijgen 2 weken van tevoren een mail om te stemmen. Onder andere over ons jaarverslag en de nieuwe statuten en reglementen. De link naar de aanmeldpagina en zijn op te vragen via bestuur@milieudefensie.nl.

Meer weten?

Neem contact op met de Servicelijn
Tel. 020 6262 620 (ma-do: 9.30 tot 16.30 uur)

Zo zag dat er uit in 1973



Illustratie: Renée Gubbels

“Met Vincent...”
“Dag meneer Bijlo, met het milieu. Ik hoef niet te vragen of het gelegen komt, hè, dat ik bel?”
“Nee, natuurlijk niet, het milieu kan niet ongelegen bellen.”
“Ik wist dat u dat zou zeggen. U bent een voorspelbare, correcte, naar de mond pratende slijmbal.”
“Zeg Milieu, dat is niet bepaald een passende toon die u hier aanslaat. Ons blad bestaat deze maand 50 jaar, beseft u dat wel, 50 jaar. We geven ter ere van u een dubbeldik feestnummer uit.”
“Totaal ongepast meneer Bijlo, hoe durft u, een feestnummer. Wat is er te vieren dan, over de ruggen van de lijken van de uitgestorven dieren heen? Drukt u de hele Rode Lijst af? Geeft u een overzicht van de groei van de uitstoot van broeikasgassen in de afgelopen 50 jaar? Als u echt een feestnummer zou willen uitgeven, was dat dertigdubbeldik en bevatte het een gedetailleerd overzicht van alle activiteiten waarmee u mij in de afgelopen 50 jaar naar de kloten heeft geholpen. Ja, dat zou een feestnummer zijn, een ode aan de hooligan der evolutie, of der schepping, zoals sommige mensen zeggen. Een feestnummer waarmee de arrogante heerser die u bent, zichzelf in het opwarmende klimaat wat koelte zou kunnen toewuiven.”
“Milieu, alstublieft, niet zo bitter.”
“Ik ben niet bitter, ik ben zuur en dat komt door u.”
“Ja maar...”
“Niks ja maar. U bent zeker beledigd nu, hè, omdat u het zo goed met mij voorheeft. Ja, geef maar toe. Elke keer weer die mooie stukjes van u, met die grapjes over rechtse mensen die mij aan het verpesten zijn. U hijst zichzelf op een voetstuk meneer Bijlo. O, o, o, wat bent u toch altijd weer goed bezig. U koopt uw geweten af met het opschrijven van uw mooie praatjes en u verdient er nog geld mee ook. En wat doet u vervolgens met dat geld? Spullen kopen die mij nog meer verzuren, om daarna een nog mooier praatje te kunnen houden.”
“Milieu, u bent nu zeer onredelijk.”
“Natuurlijk ben ik dat, u kunt van het milieu niet verwachten dat het redelijk is. Het milieu vindt nergens iets van. U bent zelf redelijk en dat is nou precies waarom het zo slecht met mij gaat. U maakt kille, klinische afwegingen. U zit uit te rekenen hoeveel u redelijkerwijs kunt vervuilen om de aarde leefbaar te houden, maar u weet zelf ook wel dat u al veel en veel te ver bent gegaan, omdat u altijd weer verblind wordt door dat stomme geld van u. U kunt gewoon nooit ergens met uw poten van afblijven. Alles dient in uw ogen nut te hebben, ergens voor te moeten dienen. U haat planten en bomen die zomaar staan te groeien, die niets anders doen dan waar ze voor bedoeld zijn, het leven doorgeven. Weet u wat het met u is? O, wat is het lekker om dat nou eindelijk eens te kunnen zeggen, na 50 jaar mooie praatjes in



Bijlo wordt gebeld...

... door het milieu

uw blad. U kunt niet tegen het zijn, het zijn om het zijn. Uw zijn moet altijd nut hebben. Alles staat ten dienste van u. U vernietigt het regenwoud om soja te kweken omdat u weleens wat anders wilt eten dan vlees, of omdat u uw auto wilt laten rijden op biobrandstof. U stopt dieren weg in reservaten omdat u anders niet van ze af kunt blijven en vervolgens bouwt u robots die op die dieren lijken om ze te filmen. Dan kunt u thuis, onderuitgezakt op uw bank, in uw met een warmtepomp verwarmde huis, met biologische kaas en worst en wijn bij de hand, heerlijk genieten van wat moeder natuur ons te bieden heeft, op uw prachtige grote HD-scherm.”
“Mensheid, zie alles nou eens als één groot geheel. U bent het begrip ‘ecologie’ vergeten. U bent onderdeel van de natuur, u staat er niet boven. Dat de biodiversiteit verdwijnt, dat de insectenpopulaties zo ongeloofelijk snel afnemen, gaat catastrofale gevolgen hebben. U denkt, met al uw vernuft, dat u daar tegen die tijd wel iets op gevonden zult hebben. Neem van mij aan dat dat niet zo is. Mens, het is zo ontzettend makkelijk. U hoeft maar naar één zin te leven, één enkele zin. Die luidt: alles moet kosten wat het ook echt kost. U moet het nu echt met zijn allen heel anders gaan doen. Stop met het oppompen van olie en gas, zet alle woestijnen vol met zonnepanelen, laat olie-sjeiks zonneseijs worden. Ik wil niet zuur zijn, ik wil u helpen, u kunt mij helpen. Wij, milieu en mens, wij zijn er voor elkaar. U moet mij laten zijn en niet de hele tijd pleisters plakken nadat u mij wonden hebt toegebracht.”
“Zeg Milieu, nou zit u dingen te beweren die ik al die tijd al in dit blad schrijf en u rekent mij alle schade die de mensheid u toebrengt aan. Bedankt voor het verpesten van het feestnummer.”
“En u bedankt voor het verpesten van het milieu.”
“Maar daar proberen wij als Milieudefensie juist wat aan te doen, begrijp dat nou eens!”
“Ik hoop, meneer Bijlo, dat dat blad van u zijn 100-jarig bestaan niet meer hoeft te vieren, omdat ik met vanzelfsprekend respect behandeld wordt. Ik wens u veel succes met uw strijd en als ik u gekwetst heb dan is dat maar zo. Doei meneer Bijlo!”
“Dag Milieu.”

Vincent Bijlo

Colofon

Down to Earth
Nummer 70, april 2022

Down to Earth is een uitgave van Vereniging Milieudefensie. Het wordt gemaakt op basis van een onafhankelijk redactiestatuut. De artikelen geven niet noodzakelijk het standpunt van Milieudefensie weer.

Contact
Postbus 19199,
1000GD Amsterdam,
020 626 26 20
redactie@downtoearthmagazine.nl
www.downtoearthmagazine.nl

Redactie
Carolien Ceton (hoofdredacteur),
Anne Havelaar (redacteur)

Redactieraad
Marlijn Dingshof, Karen van den Einde,
Erica Meijers

Art-direction en vormgeving
8-13 Ontwerpers, Marjan Peters.
www.8-13.nl

Druk
Senefelder Misset.
Gedrukt op 100% kringlooppapier.

Abonnement
Minimaal €35,- per jaar voor zes nummers. Je bent dan ook lid van Milieudefensie. Wijzigen kan bij de Servicelijn: service@milieudefensie.nl of 020 626 26 20, ma t/m do van 09.30 - 16.30 uur.

Opzeggen kan via 020 205 14 21, ma t/m do van 08.30 - 21 uur, vr 08.30 - 18 uur, za 10 - 16 uur.

Advertenties
YUNO,
Henriëtte Tomassen,
06 508 44 808
info@yuno.nu,
www.yuno.nu

ISSN: 2211-0712

De beste vloerisolatie met de hoogste besparing

Aangenamere temperatuur thuis

Ben je op zoek naar een uiterst effectieve manier van energie besparen en heb je wooncomfort hoog op je wensenlijst staan? Kies dan voor comfortverbetering en een aangenamere temperatuur thuis met TONZON Vloerisolatie. Veel begane grondvloeren in Nederland zijn niet of slecht geïsoleerd. De warmte die de vloer aan de onderkant uitstraalt, zorgt voor een koude zone onderin de woning. De koude vloer genereert in de winter een gevoel van optrekkende kou waardoor mensen ongemerkt de thermostaat hoger zetten. TONZON Vloerisolatie met Thermoskussens is gebaseerd op andere natuurkundige principes en isoleert daardoor effectiever dan andere vloerisolaties.

"TONZON Vloerisolatie zorgt ook bij nieuwere woningen nog voor een stijging van het wooncomfort en een lagere gasrekening."

De vloer wordt met de Thermoskussens zelfs warmer dan de luchtlaag vlak boven de vloer. Het beter isolerend effect levert een veel hogere energiebesparing. Bij vloeren met vloerverwarming kan de besparing zelfs oplopen tot meer dan 40%. Goede vloerisolatie is dus de perfecte maatregel om mee te beginnen. Kijk op de website van de overheid (rvo.nl) wat je moet doen om in aanmerking te komen voor de verhoogde subsidie voor woningisolatie. Scan de QR-code voor meer informatie over TONZON Vloerisolatie.



TONZON

Klimaatefficiënt

Woningisolatie is goed voor het klimaat. Volgens Milieu Centraal wordt de energie om isolatiemateriaal te maken, tijdens de levensduur 40 tot 400 keer terugverdiend. Bij de Thermoskussens bedraagt deze factor maar liefst 1.000 tot 2.000 keer. Zo gering is de energie-inhoud van deze Nederlandse uitvinding.

Uit de LCA van de TONZON Thermoskussens blijkt dat er bij de winning van grondstof, productie, verpakking, transport en installatie per m² 0,593 kg CO₂ equivalent wordt uitgestoten. Deze klimaatbelasting is bij gewone vloeren al binnen 20 dagen gecompenseerd door de besparing op de stookkosten en bij vloerverwarming vaak al binnen 9 dagen. Daarmee is het Thermoskussen het meest klimaatefficiënte vloerisolatiemateriaal ter wereld. Ter vergelijking bij EPS (polystyreen) duurt het 32 keer zo lang en bij purschuim zelfs 55 keer zo lang.

